

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет фінансів

Кафедра банківської справи та страхування

галузь знань 07 Управління та адміністрування
спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітня програма Цифровий банкінг

Форма навчання: Денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему

«Розвиток споживчого кредитування»

(назва теми)

здобувача Антонової Анни Олександрівни

(ПІБ здобувача)

_____ (підпис здобувача)

Науковий керівник:

доцент, канд.екон.наук.

(вчене звання, наукова ступінь)

_____ Шевалдіна В.Г.

(підпис)

(Прізвище, ініціали)

**Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри банківської справи та страхування:

доктор економічних наук, професор _____ Примостка Л.О.

(підпис)

КИЇВ 2023

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 70 сторінок, 4 таблиці, 10 рисунків, перелік джерел посилання з 63 найменувань, 1 додаток на 1 сторінці.

«Розвиток споживчого кредитування»

Об'єктом дослідження є споживче кредитування.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі споживчого кредитування.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи: розкрити теоретичні та дослідити практичні засади споживчого кредитування з метою визначення перспективних напрямів його розвитку в країні.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

- розкрити сутність, роль, необхідність споживчого кредитування;
- визначити класифікацію споживчого кредиту та особливості його видів;
- сформулювати причини та фактори, що впливають на формування споживчих кредитів;
- розкрити особливості організації та інформаційного забезпечення банківського кредитування на споживчі потреби;
- проаналізувати сучасний стан та визначити основні тенденції розвитку споживчого кредитування банками та небанківськими фінансово-кредитними установами в Україні;
- дослідити кредитний ризик, що виникає в процесі споживчого кредитування;
- сформулювати проблеми споживчого кредитування, що склалися;
- вивчити можливості для подальшого вдосконалення надання споживчих кредитів населенню;
- обґрунтувати напрями розвитку споживчого кредитування в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в аналітичному дослідженні основних результатів споживчого кредитування, впровадження їх в практику банківської діяльності з метою удосконалення споживчого кредитування в Україні та забезпечення його позитивного впливу на економіку.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2023.

Рік захисту роботи 2023.

Ключові слова: кредит, споживче кредитування, споживчі потреби населення, кредитний ризик, банківський споживчий кредит.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРЕДИТУВАННЯ НА СПОЖИВЧІ ПОТРЕБИ	6
1.1 Економічна сутність та роль споживчого кредитування	6
1.2 Класифікація споживчого кредиту.....	14
1.3 Особливості організації банківського кредитування на споживчі потреби .	23
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ	31
2.1 Аналіз стану споживчого кредитування в Україні	31
2.2 Ризик кредитування споживчих потреб.....	49
2.3 Проблеми та напрями розвитку споживчого кредитування в Україні	57
ВИСНОВКИ	61
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	65
ДОДАТКИ	71

ВСТУП

Актуальність теми. Необхідність дослідження цієї теми обґрунтована тим, що найбільшу частку в кредитуванні фізичних осіб займає споживче кредитування, роль якого продовжує зростати. Ефективне функціонування споживчого кредитування як в банківській так і небанківській системі має значний вплив на їхні фінансові результати діяльності та на загальний життєвий рівень населення країни, бо дозволяє задовільнити важливі споживчі потреби. Зростання споживчого кредитування допомагає підвищити добробут, формувати платоспроможний попит, воно є стимулюючим як для розвитку економіки в цілому, так і до формування цивілізованих відносин на споживчому ринку країни.

Сучасні реалії, що склались в країні після початку повномасштабного вторгнення стали викликом для банків та небанківських установ щодо надання кредитів, формування кредитної політики, обсягів, якості їх кредитного портфеля, накопичення кредитних ризиків. Особливого впливу зазнало саме споживче кредитування, що значним чином сповільнилось через сильне падіння споживчого попиту з боку позичальників, зміну їх споживчих настроїв, зниження платоспроможності населення та посилення стандартів кредитування з боку банків.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи: розкрити теоретичні та дослідити практичні засади споживчого кредитування з метою визначення перспективних напрямів його розвитку в Україні.

Досягнення поставленої мети передбачає необхідність розв'язання таких завдань:

- розкрити сутність, роль, необхідність споживчого кредитування,
- визначити класифікацію споживчого кредиту та особливості його видів,
- сформулювати причини та фактори, що впливають на формування споживчих кредитів,

- розкрити особливості організації та інформаційного забезпечення банківського кредитування на споживчі потреби.
- проаналізувати сучасний стан та визначити основні тенденції розвитку споживчого кредитування банками та небанківськими фінансово-кредитними установами в Україні
- дослідити кредитний ризик, що виникає в процесі споживчого кредитування
- сформулювати проблеми споживчого кредитування, що склалися
- вивчити можливості для подальшого вдосконалення надання споживчих кредитів населенню
- обґрунтувати напрями розвитку споживчого кредитування в Україні.

Об'єктом дослідження є споживче кредитування.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі споживчого кредитування банками та небанківськими кредитними установами.

Під час дослідження діяльності банків з надання кредитів на споживчі потреби застосовувався метод спостереження. При аналізі показників, що характеризують тенденції розвитку споживчого кредитування застосовувалися методи порівняння, групування. Під час аналізу стану на напрямів розвитку використовувався метод аналізу та синтезу. Для формування наочного вигляду отриманих результатів дослідження було використано графічний, табличний методи, які дозволяють швидко зрозуміти надану інформацію. Використано метод теоретичного узагальнення основних положень, що розглядались в роботі та формування відповідних висновків.

Практична значущість полягає в аналітичному дослідженні основних результатів споживчого кредитування, що можуть бути використані в подальших дослідженнях, пропозиції та висновки можуть бути використані при формуванні рекомендацій щодо подальшої роботи банків на ринку споживчого кредитування.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти з питань регулювання споживчого кредитування, статистичні матеріали

Національного банку України, наукові праці вітчизняних вчених, економістів та фахівців банківської справи, що присвячені розвитку споживчого кредитування, електронні ресурси мережі інтернет з питань банківської системи та, зокрема кредитування населення.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРЕДИТУВАННЯ НА СПОЖИВЧІ ПОТРЕБИ

1.1 Економічна сутність та роль споживчого кредитування

Кредит займає важливу та невід'ємну складову у розвитку ринкової економіки, і обумовлений товарно-грошовими відносинами щодо перерозподілу тимчасово-вільних коштів, що пов'язані із необхідністю задоволення потреб суб'єкта кредитних відносин - позичальника у зв'язку з нестачею власних коштів та їх вивільнення у суб'єкта кредитних відносин кредитора [1].

Таким чином, визначення сутності кредиту є важливим елементом при дослідженні кредитних відносин і подальшому трактуванню поняття «споживчий кредит».

Саме поняття кредиту, що з латині походить від італійського «Credito» , тобто довір'я , віра, борг [2] під впливом інших іноземних термінів утворює поняття «позики», «позичати» . Пройшовши різні ототожнення та конкретизацію поняття, науковці почали вживати термін «кредиту» поряд з «боргом» та «позикою» , тим сами утотожнюючи ці поняття. Кредит можна охарактеризувати як економічну категорію, що розглядається як сукупність відносин між суб'єктами з приводу перерозподілу коштів. Ці відносини містять певну структуру та складаються з об'єкту, тобто цінності, що передана у користування та суб'єктів - позичальників та кредиторів. У свою чергу ці відносини здійснюються на принципах платності, поверненості, строковості, забезпеченості та цільового характеру кредитування.

Споживчий кредит є одним з видів кредиту. І визначаючи поняття споживчого кредиту важливо зупинитись на тому, що його необхідність зумовлюється потребою у задоволенні споживчих потреб населення та активізацією споживання ним різних товарів та послуг, при чому даний вид кредиту надає змогу споживати ці товари та послуги до того, як споживачі

матимуть змогу їх оплатити. Це допомагає підвищити добробут, життєвий рівень та формувати платоспроможний попит, що в результаті позитивно впливає на загальноекономічний розвиток країни шляхом збільшення обсягів валового внутрішнього продукту, росту обсягів та полегшення процесів реалізації продуктів та послуг, стабільності банківської системи.

Об'єктами споживчого кредитування є цінності, що передані у користування. Цими цінностями можуть бути практично будь-якій предмети споживання, тобто товари, у тому числі товари тривалого вжитку або послуги (різного спрямування, найчастіше це медичні, освітні та туристичні). Споживчими потребами населення вважаються витрати домашніх господарств на придбання споживчих товарів і послуг для задоволення особистих потреб, до яких відноситься також придбання, будівництво і реконструкція житла. Задоволення цих потреб ускладнено відсутністю власних вільних коштів у клієнта, що й формує власне потребу в отриманні споживчого кредиту.

В науковій літературі відсутнє єдине поняття щодо трактування «споживчого кредиту», тому доцільним буде розглянути думки різних авторів, що описують споживчий кредит, використовуючи різні набори ознак та характеристик та в результаті узагальнити дане поняття і запропонувати власне.

У табл 1.1 наведені визначення поняття «споживчий кредит».

Таблиця 1.1- Визначення сутності поняття «споживчий кредит»

Автор	Визначення
Закон України №1734-VIII «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 [3]	«Споживчий кредит (кредит) - грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.»
М.І. Савлук Мороз А.М [4]	«Споживчий кредит надається юридичним чи фізичним особам на споживчі цілі»
Ковальчук А.Т [5]	«Споживчий кредит – кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам-резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору».

Продовження таблиці 1.1

Автор	Визначення
Кудряшов С.В. [6]	«Споживчий кредит-це один з видів банківського кредиту, що обслуговує фінансування особистих та господарських потреб домогосподарств як кінцевих споживачів валового внутрішнього продукту.
Івасів Б.С. [7]	«Споживчий кредит - це кредит, який надається тільки в національній валюті фізичним особам резидентам на придбання споживчих товарів та послуг і який погашається поступово».
Чайковський Я.І. [8]	«Споживчий кредит – це сукупність відносин, пов’язана з рухом позичкового капіталу між кредитором і позичальником – фізичною особою – резидентом, у національній грошовій одиниці або товарній формі на основі укладеного кредитного договору на принципах забезпеченості, повернення, терміновості, платності та цільової спрямованості для забезпечення споживання».
Мочерний С.В., Тришак Л.С [9]	«Споживчий кредит – відносини економічної власності між кредиторами і споживачами з приводу привласнення першими (кредиторами) певного відсотка за надані ними у грошовій формі ресурси споживачам у тимчасове користування».
Вовчак О. Д., Антонюк О. І [10]	«Споживчий кредит це отримані фізичними особами від банків та небанківських фінансових установ грошові кошти у національній валюті для задоволення особистих потреб, що не пов’язані із їх підприємницькою діяльністю, на умовах поверненості, платності, забезпеченості та строковості».
Арбузов С.Г., Колобов Ю.В., Міщенко В.І., Науменкова С.В. [11]	«Споживчий кредит – кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) фізичним особам на придбання споживчих товарів або послуг у тимчасове користування під відсоток та на умовах забезпечення, строковості, платності та цільової спрямованості».
Великий Ю.М., Сухомлин М.О. [12]	«Споживчий кредит – кошти, які надаються безпосередньо домашнім господарствам на умовах строковості, платності на придбання товарів тривалого користування».

Джерело: систематизовано автором

Дослідивши праці вітчизняних науковців, законодавчу базу, що стосується споживчого кредитування, можна зробити висновок про відсутність певної узгодженості щодо визначення даного поняття. Між науковцями розходяться думки щодо визначення кредиторів, суб’єктів та об’єктів споживчого кредитування, валюти кредитування та визначених принципів, щодо яких воно має здійснюватись.

Визначення, описане у Законі України №1734-VIII «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 є основоположним з правової точки зору, адже описує загальні правові та організаційні засади споживчого кредитування в Україні. Так, під споживчим кредитом описуються «грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника» [3]. Це визначення звертає увагу тільки на грошову форму споживчого кредиту, хоча даний вид кредиту може надаватись ще в товарній формі, хоч і не так часто як в грошовій.

Дискусійним є питання щодо того, хто може бути суб'єктом, тобто позичальником в споживчому кредитуванні. Так, М.І. Савлук та А.М. Мороз у своєму, вважаємо, стислому висловленні дотримуються думки, що «Споживчий кредит надається юридичним чи фізичним особам на споживчі цілі» [4] таким чином визначаючи фізичних та юридичних осіб у якості позичальника. Це може бути, якщо розглядати споживчий кредит в занадто широкому розумінні, коли юридичні особи надають кошти отриманого кредиту своїм працівникам у вигляді централізованого придбання для них квартир, дач, земельних ділянок під садівництво. Але все одно це здійснюється через умови розстрочки, і кінцевим споживачем виступає не юридична, а фізична особа.

Натомість Ковальчук А.Т., Івасів Б.С. та Вовчак О. Д., Антонюк О. І. та Арбузов С.Г., Колобов Ю.В., Міщенко В.І., Науменкова С.В. акцентують увагу на наданні споживчого кредиту лише фізичним особам. Питання надання споживчих кредитів юридичним особам є доволі спірним, і ми вважаємо, що позичальником може бути тільки фізична особа, яка отримує даний кредит для задоволення особистих, сімейних та інших індивідуальних потреб, які не можуть бути пов'язані зі здійсненням підприємницької діяльності.

Івасів Б.С. трактує дане поняття як: «Споживчий кредит - це кредит, який надається тільки в національній валюті фізичним особам резидентам на придбання споживчих товарів та послуг і який погашається поступово» [7 с. 288]

Дуже схожим є визначення Ковальчук А.Т. [5 с. 144]. Висловлюється думка, що «споживчий кредит – кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам-резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору». Обидва автори акцентують увагу на валюту в якій видається споживчий кредит, а саме на національну валюту. Це можна пояснити девальвацією гривні, відсутністю надходжень громадян у іноземній валюті і, відповідно, підвищенням ризику несплати позики. Тому ми погоджуємось з наголошенням саме на національну валюту споживчого кредитування.

Що стосується трактування поняття «споживчого кредиту» використовуючи принципи кредитування, Чайковський Я.І. надає дуже вичерпне визначення, в якому трактує дане поняття як «сукупність відносин, пов'язана з рухом позичкового капіталу між кредитором і позичальником – фізичною особою – резидентом, у національній грошовій одиниці або товарній формі на основі укладеного кредитного договору на принципах забезпеченості, повернення, терміновості, платності та цільової спрямованості для забезпечення споживання[8]». Схожі думки щодо принципів кредитування і у визначенні Арбузова С.Г., Колобова Ю.В., Міщенко В.І., Науменкової С.В.

Автори дуже влучно звертають увагу у визначенні поняття споживчого кредиту саме використовуючи принципи кредитування, адже кредит повинен бути повернутий у чітко визначений строк зі сплатою процента за користування, з визначеним цільовим використанням і забезпечений для зниження ризику неповернення кредиту. Натомість Великий Ю.М та Сухомлин М.О. виділяють лише два принципи –це строковість та платність. Ми вважаємо за потрібне не нехтувати принципом цільового використання, забезпеченості та поверненості, адже ці принципи є дуже важливими з точки зору кредитних ризиків.

Ще одним дискусійним питанням є визначення кредиторів при здійсненні споживчого кредитування. Кудряшов С.В. висловлює думку, що «Споживчий кредит- це один з видів банківського кредиту, що обслуговує фінансування

особистих та господарських потреб домогосподарств як кінцевих споживачів валового внутрішнього продукту. [6]. У своєму визначенні автор акцентує свою увагу та виділяє лише банки у якості надавача споживчих кредитів. Проте ми не погоджуємось з цим, адже кредиторами можуть виступати також небанківські кредитно-фінансові установи.

Тому звертаємо увагу на трактування Вовчак О. Д., та Антонюк О. І. в якому наголошується, що кредити надають не тільки комерційні банки, а ще і небанківські фінансово-кредитні установи.

Такої ж думки притримуються Арбузов С.Г., Колобов Ю.В., Міщенко В.І., Науменкова С.В які зазначають в якості кредитодавця не тільки банк а й іншу фінансову установу. Ми погоджуємось з думками останніх науковців, адже Кудряшов С.В. у своєму визначенні поняття споживчого кредиту у якості кредитора визначає лише банки, тим самим звужує сферу надання споживчого кредиту, виділяючи тільки комерційні банки в якості кредитора, не надаючи уваги небанківським кредитним установам таким як ломбарди, кредитні спілки, торгові компанії.

Не зважаючи на значні переваги банків в обсягах надання споживчих кредитів, небанківські кредитно-фінансові установи створюють конкуренцію банкам із питань споживчого кредитування. Останні теж акумулюють тимчасово вільні грошові кошти і розміщують їх у формі кредиту. За своїм загальним функціональним призначенням небанківські кредитно-фінансові установи аналогічні банкам, адже функціонують і здійснюють операції в одному і тому ж секторі грошового ринку, але все ж відрізняються, як в особливостях руху тимчасово вільних коштів, так і в формах надання кредиту [13].

Прилуцький А.М пропонує виділити спільні риси у діяльності небанківських фінансово-кредитних установ з банками:

- формуючи свої пасиви небанківські установи випускають боргові зобов'язання, які менш ліквідні, ніж зобов'язання банків, але можуть реалізовуватися на ринку як додатковий фінансовий інструмент;

- як і банки так і небанківські установи, розміщуючи свої ресурси в дохідні активи, купують боргові зобов'язання, створюючи власні вимоги до інших економічних суб'єктів;
- функціонування небанківських установ щодо створення зобов'язань і вимог відбувається на тих самих засадах, що й банків, шляхом диверсифікації вони, як і банки, перетворюючи одні зобов'язання в інші, забезпечують трансформацію ризиків, а також трансформацію руху грошового капіталу на ринку [14].

Погоджуємось з думкою автора стосовно спільних рис, однак, існує і різниця між банками та небанківськими фінансовими установами, зокрема що стосується рівню нагляду та регулювання, розмірів та типів кредитів, зокрема різниця є в наданні споживчих кредитів.

Банки та небанківські фінансові установи орієнтуються на різні групи боржників, які майже не перетинаються між собою. Небанківські фінансові установи пропонують менший спектр фінансових послуг, але нижчі вимоги, доступніші послуги та швидший розгляд кредитних заявок. Проте, проблемою є висока вартість позик, яка є в 2-3 рази вища ніж у банків та підвищена ризиковість фінансових операцій, ніж у банківських установ [15].

Хоч основними кредиторами залишаються банки, ми вважаємо за необхідне вказувати небанківські фінансові установи теж в якості кредитора.

Підсумовуючи та враховуючи зазначені вище визначення трактування поняття споживчого кредиту, сформулюємо власне бачення : споживчий кредит – це кредит, що надається банками та небанківськими кредитно-фінансовими установами фізичним особам в національній валюті з метою придбання споживчих товарів та послуг та який не пов'язаний з підприємницькою діяльністю. Відповідно споживче кредитування являє собою процес надання споживчого кредиту фізичним особам для придбання товарів чи послуг.

Споживче кредитування відіграє дуже важливу роль як для окремих домогосподарств, так і для економіки в цілому. Воно задовольняє соціальні потреби населення на різноманітні товари та послуги, такі як ремонт, будівництво

житла, автомобілі, побутова техніка, медичні послуги, відпочинок, підвищує загальний життєвий рівень.

Споживчий кредит виконує перерозподільну функцію, що допомагає врегулювати питання невідповідності доходів населення та цін на товари тривалого вжитку. Таким чином механізм взаємодії між споживчим кредитуванням та соціально-економічними процесами в суспільстві полягає в наступному: зі збільшенням обсягів споживчих кредитів, які надаються населенню, зростає сукупний попит на товари та послуги. Збільшення попиту стимулює пропозицію і тим самим споживче кредитування, в свою чергу, стимулює та полегшує реалізацію продукції у виробників, прискорює отримання ними прибутку і, відповідно, доходів до бюджетів у вигляді зборів та податків. Закономірно, що зростання дохідної бази бюджетів дає можливість збільшувати обсяги бюджетних видатків, в тому числі соціального спрямування, що в свою чергу позитивно впливає на підвищення рівня життя населення.

З боку населення, споживче кредитування надає можливість задовольнити його споживчі потреби і, оскільки платоспроможний попит є основним чинником економічного зростання, тим самим споживчий кредит допомагає прискорити обіг грошових коштів. Фактично, він надає змогу придбати товари тривалого вжитку для споживачів із різними категоріями доходу, тим самим вирівнюючи споживання товарів групами населення з різним доходом.

Цей вид кредиту є стимулюючим як для розвитку економіки в цілому так і для підвищення життєвого рівня населення і в загальному до формування цивілізованих відносин на споживчому ринку країни. Вплив споживчого кредитування на життєвий рівень населення проілюстровано на рис 1.1.

Проте споживче кредитування також має і негативний вплив, адже воно сприяє інфляції, сприяє відтоку капіталу країни через купівлю населенням імпортованих товарів за кредитні кошти та сприяє росту заборгованості через ріст питомої ваги споживання в поточному періоді і зниження споживання у майбутніх періодах, адже значна частина доходів населення буде спрямована на погашення боргу [17].

Рисунок 1.1 Роль споживчого кредитування у підвищенні рівня життя населення

Джерело: розроблено автором за даними [16]

Дослідження практики надання та використання споживчого кредиту відображають його багатоплановий вплив як на розвиток ринку банківських послуг, реалізацію товарів, стимулювання виробництва, активацію економіки в цілому, так і формування фінансової культури широким верствам населення.

1.2 Класифікація споживчого кредиту

Визначення сутності та змісту споживчого кредиту надало змогу зробити висновок про різні форми і прояви цього виду кредиту. Тому для кращого дослідження і систематизації споживчого кредиту вбачаємо доречним розгляд класифікації споживчих кредитів за певною специфікою та низкою ознак.

Насамперед, незалежно від подальших видів кредитів ми вважаємо за потрібне почати з розподілу відповідно виду кредитора, таким чином споживчі кредити надають банки та небанківські кредитно-фінансові установи:

1. Банки виступають традиційними кредиторами, і мають право видачі кредитів на підставі банківської ліцензії та регулюються законодавством

2. Кредитні спілки: це кооперативні організації, учасники яких об'єднуються для взаємного кредитування та інших фінансових послуг. Кредитні спілки можуть бути членами різних кооперативних об'єднань та асоціацій.

На сьогодні кредитні спілки найчастіше надають кредити на придбання товарів та виплат, на лікування, навчання та інші споживчі потреби.

3. Ломбарди: це небанківські фінансові установи, які надають кредити на підставі забезпечення рухомим майном (золотом, мобільним телефоном, електронікою тощо)

4. Торгові компанії: це небанківські фінансові установи, які надають кредити на підставі продажу товарів та послуг у розстрочку. Такі компанії можуть бути залучені до кредитування від імені банків або самостійно.

Банки є основними кредиторами серед вищезгаданих та складають найбільшу частку в структурі наданих споживчих кредитів. Для банківських установ споживчий кредит є важливим фактором посилення ресурсної бази, нарощення клієнтської бази та ключовим фактором конкуренції з небанківськими кредитно-фінансовими установами.

Збільшення конкуренції на ринку споживчого кредитування спонукає як банки так і небанківські фінансові установи переглядати свої продукти та вдосконалювати їх відповідно до потреб клієнтів, змінюючи пропозицію. Поряд із «класичними» видами споживчих кредитів з'являються нові, модернізовані та удосконалені новітніми технологіями. Звичайними банківськими картами вже нікого не здивувати, адже банківська сфера є дуже просунутою в бік дистанційного банківського обслуговування, в тому числі що стосується кредитів. З'являються нові пропозиції від банків, до них відносяться такі кредити з використанням банківських карт з індивідуальним лімітом або експрес кредити.

Що стосується загальної класифікації споживчого кредиту, то зазначимо, що наразі кожний автор по своєму прагне конкретизувати споживчий кредит і виділити свої критерії та не існує єдиної визнаної класифікації споживчого кредиту, що вважаємо, негативним фактором при даному дослідженні. Найбільш

поширений розподіл класифікаційних ознак за якими поділяють споживчі кредити поданий нижче [18]:

- За об'єктами кредитування
- За строкам кредитування
- За цільовим призначенням
- За методом стягнення відсотків
- За терміном кредитування
- За способом видачі
- За методом погашення
- За видами забезпечення

Щоб краще розкрити питання, вважаємо, що цієї класифікації недостатньо, тому важливо більш деталізувати дане поняття використовуючи якомога ширший спектр класифікаційних ознак. Для цього пропонуємо відштовхуватись від основних принципів кредитування, зазначених раніше, такі як цільовий характер, строковість, платність, забезпеченість, поверненість.

Це дозволить точніше охарактеризувати, конкретизувати споживчий кредит та здійснити поділ за різними ознаками, притаманними тому чи іншому принципу і, відповідно до цих ознак детально розглянути кожний вид. Табл 1.2 ілюструє розподіл видів споживчого кредиту на основі ознак, притаманним основним принципам кредитування.

Таблиця 1.2- Класифікація банківських споживчих кредитів згідно принципів кредитування

Принцип кредитування	Класифікаційна ознака	Вид споживчого кредиту
<i>Цільовий характер</i>	Згідно об'єкту споживання	На товари довготривалого користування Покриття невідкладних потреб Оплата товарів та послуг Покриття довгострокових споживчих потреб
	За наявністю цільового призначення	Цільові Безцільові
<i>Строковість</i>	Строк повернення	Строкові До запитання Відстрочені Прострочені

Продовження таблиці 1.2

Принцип кредитування	Класифікаційна ознака	Вид споживчого кредиту
<i>Строковість</i>	За терміном	Короткостроковий (до 1 року) Середньостроковий (від 1 до 5 років) Довгостроковий (більше 5 років)
<i>Платність користування</i>	Метод сплати процентів	Сплата відсотків у момент погашення; Сплата відсотків у момент надання; Сплата відсотків рівномірними внесками; Протягом строку користування; Сплата відсотків нерівномірними внесками Упродовж строку користування;
	Тип процентної ставки	Фіксована Плаваюча
<i>Забезпеченість</i>	Вид забезпечення	Застава Гарантія Поручительство
	Метод погашення	Одноразове повернення У розстрочку
	Наявність забезпечення	Забезпечені Незабезпечені(бланкові)
<i>Поверненість коштів</i>	Форма видачі і повернення	Грошова Товарна
	Тип платежу	Рівномірні платежі Ануїтет
	За термінами погашення	В розстрочку платежу; Револьверні; Без розстрочки платежу

Джерело: систематизовано автором на основі [4,19,20]

Таким чином, першу класифікацію можна здійснити за принципом цільового призначення. Згідно цього принципу передбачається поділ відповідно до наявності цільового призначення:

- Цільові
- Безцільові

Цільові кредити мають спеціально визначену мету, тобто кошти, отримані в рамках такого кредиту, повинні бути використані для фінансування певної потреби. Це можуть бути кредити на придбання автомобіля, житла чи кредит на навчання. Зазвичай, цільові кредити надаються на більш вигідних умовах, ніж

безцільові, через те, що вони мають визначену мету, а значить, ризики для кредитора менші.

Натомість, безцільові кредити надаються без будь-яких вимог щодо цільового використання отриманих коштів. Зазвичай, такі кредити мають вищий рівень процентної ставки порівняно з цільовими кредитами, оскільки ризики для кредитора більші.

Також згідно принципу цільового призначення споживчі кредити поділяються згідно об'єкту кредитування :

- На товари довготривалого користування, видаються на покупку великих, дорогих товарів, таких як автомобілі, нерухомість, обладнання та інше. Ці кредити зазвичай надаються на тривалий період часу і забезпечуються заставою, яка є предметом кредитування
- На покриття невідкладних потреб надаються на фінансові потреби, такі як несподівані медичні витрати, аварійні ремонти та інше. Зазвичай ці кредити мають високу процентну ставку та короткий термін погашення.
- Оплата товарів та послуг, надаються на покупку товарів та послуг, таких як електроніка, одяг, відпочинок та інше. Ці кредити можуть мати різні умови, від сплати безвідсоткової заборгованості до додаткової оплати за користування кредитом. Кредитори можуть вимагати заставу на випадок неплатежів.
- Покриття довгострокових споживчих потреб, надаються на покриття фінансових потреб, таких як навчання, ремонт та реконструкція житла та інше. Ці кредити можуть мати низьку процентну ставку та тривалий термін погашення.

Згідно до цієї класифікації передбачається, що суб'єкти, які вступають у кредитні відносини обов'язково визначають наявність цілі та чітке її спрямування на задоволення потреб за певним об'єктом споживання.

З точки зору об'єктів, споживчі кредити надаються в товарній формі, тобто об'єктом є товар чи послуга, або грошовій формі. В сучасній економічній системі кредит переважає в грошовій формі, коли надається й гаситься грошима.

Товарний споживчий кредит надається з розстрочкою платежу на товар тривалого користування. В українських торгівельних мережах близько половини покупок здійснюються в кредит, наприклад відео, аудіо чи інша побутова техніка [21].

Розміри кредиту визначаються на основі вартості об'єктів кредитування та в межах вартості майна в забезпечення за кредитом.

Згідно наступного принципу, а саме строковості, що послідовно продовжує попередній та передбачає за собою, що кошти будуть передані позичальникові на чітко визначений термін та з визначеними строками повернення, обумовленими кредитною угодою. Відповідно споживчі кредити поділяються згідно цього принципу за строком повернення та терміном.

За строком повернення бувають:

- Строкові
- До запитання
- Відстрочені
- Прострочені

Кредити до запитання можуть бути повернуті у будь-який момент за бажанням позичальника. Такі кредити надаються на короткий термін і зазвичай є незабезпеченими.

Відстрочені кредити - це кредити, у яких позичальник має можливість затримати початок платежів на певний термін, зазвичай на декілька місяців. Відстрочення платежів може бути надано як на сплату процентів, так і на сплату як основного боргу.

Прострочені кредити - це кредити, у яких позичальник не виконує зобов'язання щодо повернення позики у встановлений строк. Такі кредити зазвичай відносять до категорії проблемних активів банку і можуть бути передані на стягнення або продані на вторинному ринку боргів. Із початком повномасштабного

вторгнення , а саме у період дії воєнного стану та в 30-денний строк після дня його припинення або скасування позичальник не буде нести відповідальності перед кредитором у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом [22].

Відповідно до терміну кредити бувають короткострокові (терміном до 1 року), середньострокові (від 1 до 5 років) та довгострокові (від 5 років). Найпоширенішим видом є короткострокові кредити.

Обов'язковим чином кредит не обходиться без принципу платності, який означає необхідність прямого повернення позичальником отриманих від банку кредитних ресурсів разом із додатковими коштами, тобто процентами. Таким чином споживчий кредит класифікується за типом процентної ставки(фіксована або плаваюча) та методом сплати процентів за користування:

- Сплата відсотків у момент погашення;
- Сплата відсотків у момент надання;
- Сплата відсотків рівномірними внесками;
- Протягом строку користування;
- Сплата відсотків нерівномірними внесками
- Упродовж строку користування;

Видно, що за сплатою процентів споживчий кредит має багато варіацій. Вибір конкретного методу сплати залежить від кредитного продукту кожного банку чи фінансової установи і побажань клієнта.

Згідно принципу забезпеченості, що слугує захистом від кредитного ризику у випадку неспроможності чи небажання позичальником погасити позичку споживчі кредити можуть бути як забезпечені так і незабезпечені (бланкові). Останній вид кредиту надається набагато рідше і передбачає видачу кредитів надійним клієнтам з високою кредитоспроможністю на короткострокові потреби. Незабезпечені споживчі кредити зазвичай мають вищі процентні ставки, ніж забезпечені кредити, оскільки банки та інші фінансові установи приймають на себе більші ризики, надаючи кредит без забезпечення. Крім того, сам процес отримання клієнтом незабезпеченого кредиту може бути складнішим, оскільки позичальник

повинен довести свою кредитоспроможність та забезпечити достатній дохід для погашення кредиту.

При наявності забезпечення за кредитом, ним може бути:

- застава (майнові права, майно, цінні папери)
- гарантія
- поручительство

Основна різниця між цими формами забезпечення кредиту полягає в тому, що гарантія та поручительство - це види особистої гарантії погашення боргу, тоді як застава полягає у наданні майнових прав, майна, цінних паперів як забезпечення погашення боргу. Найчастіше заставою при споживчому кредиті виступає майно, яке належить позичальнику і є достатньою вартістю, щоб покрити суму кредиту в разі, якщо позичальник не зможе повернути його вчасно. Це може бути рухоме майно, таке як автомобіль або електроніка, або нерухоме майно, таке як будинок або земля. Залежно від величини кредиту і кредитної історії позичальника, банк може вимагати різні види забезпечення.

Та останній принцип поверненості коштів, зумовлює виділення таких ознак як метод та терміни погашення, форма кредиту, тип платежів, що в обов'язковому порядку повинні бути повернуті позичальником.

За типом платежів:

- Рівномірні платежі
- Ануїтет

Споживчі кредити з рівномірними платежами означають, що позичальник має повернути кредит тим самим розміром платежів протягом усього терміну позики. Це означає, що кожен платіж, що робить позичальник, складається зі сплати процентів та зменшення основного боргу. Таким чином, розмір платежу залишається однаковим протягом всього терміну кредиту. Цей тип кредиту дозволяє позичальнику легко розраховувати, скільки він повинен сплатити щомісяця.

А споживчі кредити з ануїтетними платежами означають, що позичальник має повернути кредит платежами однакового розміру, що включають як проценти,

так і зменшення основного боргу. У порівнянні з рівномірними платежами, розмір ануїтетних платежів збільшується з кожним платежем, оскільки частка процентів, що виплачується, зменшується, а частка зменшення основного боргу збільшується. Цей тип кредиту дозволяє позичальнику сплачувати менший розмір платежу на початку терміну позики, що може бути корисно в умовах обмеженого бюджету.

За термінами погашення споживчі кредити можуть бути як в розстрочку платежу, тобто сума розподіляється на рівні платежі на певний період часу так і без розстрочки. Останні передбачають погашення боргу і відсотків одночасно.

Платежі за розстрочкою зазвичай проводяться щомісяця протягом певного терміну, найчастіше 6, 12, 24 місяців. Це означає, що позичальник має здійснювати регулярні платежі протягом визначеного періоду, щоб повністю погасити кредит. Цей тип кредитування може бути корисним для тих, хто має потребу в кредиті на покупку дорогого товару, але не може забезпечити повну суму наразі. У США цей тип кредиту займає $\frac{3}{4}$ від усіх споживчих кредитів в Україні теж є дуже популярним, особливо у великих торівельних мережах.

Револьверні кредити надаються протягом певного терміну часу, але з певними особливостями. Кредитний ліміт збільшується, коли позичальник проводить платежі, але зменшується, коли він використовує гроші з ліміту. Це означає, що позичальник може використовувати гроші за потребою і здійснювати платежі в залежності від використання грошей. Такий тип кредитування може бути корисним для тих, хто постійно потребує гроші на наприклад, на покупку товарів.

Отже, ознайомившись із економічною сутністю та віділивши певну класифікацію споживчого кредиту згідно загально визначених принципів кредитування робимо висновок, що споживчий кредит відіграє значний вплив у системі кредитних відносин, що дає змогу описати його як кредит, що надається банками та небанківськими кредитно-фінансовими установами фізичним особам в національній валюті з метою придбання споживчих товарів та послуг та який не пов'язаний з підприємницькою діяльністю. Цей вид кредиту є стимулюючим як для розвитку економіки в цілому так і для підвищення життєвого рівня населення. Специфіка споживчого кредиту дає змогу виокремити широкий спектр його видів

за різними ознаками згідно із принципами кредитування та охарактеризувати кожний вид кредиту.

1.3 Особливості організації банківського кредитування на споживчі потреби

Так як банки виступають основними кредиторами по обсягам та кількості наданих споживчих кредитів, тому подальший розгляд організації споживчого кредитування буде стосуватися саме банків.

Насамперед, розглядаючи організацію здійснення споживчого кредитування в банках варто зазначити, що надання банківського споживчого кредиту відбувається на комерційній основі, відповідно до законодавства, відповідно до положень банку та з дотриманням усіх принципів кредитування і в межах кредитних ресурсів банку.

Законодавче правове регулювання до недавніх часів було основною проблемою в споживчому кредитуванні, а точніше саме відсутність єдиного уніфікованого законодавства, яке б врегулювало споживчий кредит. Права споживачів у кредитних договорах були лише відносно врегульовані Законом України «Про захист прав споживачів» № 1023- XII від 12.05.91[55], Конституцією України, Цивільним кодексом України № 435-IV від 16.01.2003 р. [56], , Законом України “Про банки і банківську діяльність”№ 2121-III від 07.12.2000 р. [57]; Законом України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” № 2664-III від 12.07.2001 [58], Законом України “Про організацію формування та обігу кредитних історій” № 2704-VI від 23.06.2005 р. [59], Законом України “Про заставу” № 2654- XII від 02.10.1992[60].

Прийняття даного Закону України №1734-VIII «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 [3] стало не лише фактом створення єдиного уніфікованого законодавчого акта зі споживчого кредиту, а й значним кроком у

стандартизації в Україні кредитування фізичних осіб. Таким чином, стандарт договору споживчого кредитування став загально прийнятим, а раніше він формувався, виходячи із загальних положень Цивільного кодексу [23].

У вересні 2020 року в Україні набули чинності важливі зміни до Закону про споживче кредитування, які передбачають [3]:

- Заборону встановлення неправдивої інформації про споживчий кредит
- Заборона використання підманюючої та неправдивої інформації, що може ввести клієнта в оману
- Зобов'язання кредиторів визначати кредитоспроможність клієнтів та оцінювати ризики перед наданням споживчого кредиту.
- Обов'язкове повідомлення клієнту про можливість додаткових витрат, пов'язаних з укладанням договору споживчого кредиту, включаючи витрати на страхування, збір за обробку заявки та інші витрати.
- Зобов'язання забезпечувати доступність інформації про умови споживчого кредитування.

Ці зміни в законодавстві України про споживче кредитування спрямовані на поліпшення захисту прав споживачів та підвищення рівня відповідальності кредиторів та фінансових установ. Дуже великих змін зазнало інформаційне забезпечення споживчого кредитування. Згідно з законом «Про споживче кредитування» відбулись зміни у :

- Інформації, яка подається клієнту до укладання договору та протягом його дії;
- Рекламі споживчого кредиту;
- Реальній річній процентній ставці та загальні вартості кредиту для споживача;
- Оцінці кредитоспроможності.

Часта проблема, яка турбувала клієнтів пов'язана із намаганням банків приховати або вказати недостовірну інформацію щодо кредитів, найчастіше стосовно комісійних платежів. Близько 70% скарг громадян, що надійшли 2019 року, містили ознаки порушень прав споживачів, що стосувались оманливої

реклами, невідповідності відсоткової ставки, що вказана в договорі і при фактичному розрахунку і т.д. [24]

Прийняття змін у Законі «Про споживче кредитування» зобов'язало банки надавати достовірну та детальну інформацію щодо вартості та умов споживчих кредитів. Також набула чинності постанова Національного банку «Про затвердження Змін до Правил розрахунку банками України загальної вартості кредиту для споживача і реальної річної відсоткової ставки за договором про споживчий кредит" [25], яка визначає точний перелік інформації про споживчі кредити, яку повинні знати клієнти банків, перш ніж укладати договори. Раніше такого переліку не було, і це дозволяло банкам замовчувати деякі платежі, до них відносились одноразові комісійні на початку виплати кредиту, які іноді серйозно підвищували для позичальника виплати за кредитом.

Наступним кроком покращення законодавства стало вирішення проблем щодо реклами. Раніше питання надання банками рекламних послуг регулювалось законом України «Про рекламу», при цьому для рекламування від банків вимагалось лише наявність дозволу чи ліцензії на підтвердження права здійснення кредитних послуг. Тому ті відомості та інформація в рекламі, яка надавалась не була достатньо чіткою та достовірною, чим вводила споживачів кредитних послуг в оману.

Тому, щоб врегулювати це питання Законодавство та, відповідно, Національний банк встановили чіткі вимоги до реклами споживчих кредитів шляхом встановлення заборон використання підманюючої або неправдивої інформації, а також заборону використання термінів, які можуть ввести клієнта в оману. Це стосується як і вебсайтів банків, так і поширення інформації в рекламі та безпосереднього інформування працівниками банку під час розкриття інформації щодо кредитів.

Подана інформація повинна містити максимальні строки кредитування, реальну річну процентну ставку, максимальну суму кредиту. При цьому забороняється подавати інформацію, яка буде недоступною для легкого сприйняття. Визначено перелік ознак, які б могли свідчити, що інформація, яка

надається є візуально важко сприйнятною клієнтами. До них відносяться: мілкі примітки на полях чи колір тексту, який зливається з фоном тощо. Також забороняється зазначати, що споживчий кредит може надаватися без документального підтвердження кредитоспроможності позичальника або що кредит надається під нуль процентів, що за фактом виявлялися кредитами зі 100 і більше відсотками річних, у банків більше не повинно бути.

На етапі вибору кредитора, клієнту повинна оприлюднюватись зрозуміла для сприйняття інформація на вебсайтах банків. Для будь-якого споживача, що відвідує сайт банку повинна надаватись опція завантаження файлу з детальною інформацією про кредитний продукт чи послугу.

Сюди відносяться як і істотні характеристики кредиту, такі як його строки, сума, вартість, тип процентної ставки (фіксована, змінювана), порядок повернення кредиту та сплати процентів за користування споживчим кредитом, комісійні так і додаткові супровідні послуги, як страхування, послуги нотаріуса або оцінювача чи державного реєстратора.

Кредитори також зобов'язані визначати кредитоспроможність клієнтів та оцінювати ризики перед наданням споживчого кредиту на підставі інформації поданої клієнтом, враховуючи, зокрема, строк, на який надається споживчий кредит, суму кредиту, доходи споживача, мету отримання кредиту, а також інформацію щодо виконання споживачем зобов'язань за кредитними операціями, включаючи зобов'язання перед іншими кредитодавцями.

Сам процес банківського споживчого кредитування являє собою певний механізм, або комплекс пов'язаних між собою заходів, що можна розділити на декілька етапів, що є загальними при організації кредитування банками та описується як комплекс дій, що супроводжуються етапами від одержання кредитної заявки до погашення кредиту. Кожний етап є по-своєму важливим і необхідним. Детальніше етапи можна побачити на рис 1.2.

Всього етапів чотири. Перший, або попередній етап є дуже важливим, адже на ньому потенційний позичальник звертається до банківської установи та надає кредитну заявку з певним переліком обов'язкових документів на одержання

кредиту. Після розгляду кредитної заявки спеціально навчений та підготовлений працівник банку проводить співбесіду з потенційним клієнтом, в ході якої ним заповнюється анкета із з'ясуванням суми, цільового призначення, строків, забезпечення кредиту, процентної ставки, задаються певні додаткові питання щодо особи позичальника.

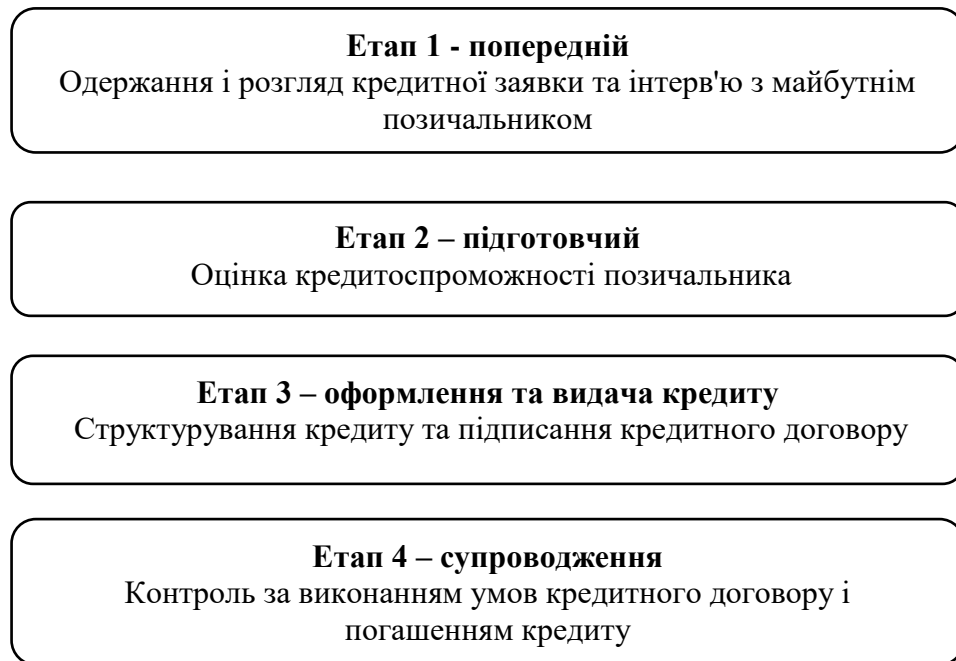

Рисунок 1.2 – Етапи проведення банківського споживчого кредитування

Джерело: складено автором на основі [26]

Вирішуючи питання про надання відповідного виду споживчої позики, банк кредитор може висунути до потенційного позичальника такі вимоги [27]:

- майбутній клієнт має бути резидентом та громадянином України;
- потенційний клієнт не повинен мати іншої кредитної заборгованості перед банком;
- величина позики не повинна перевищувати сукупного річного доходу клієнта та перевищувати встановленого банком обсягу;

Цей етап враховує людський фактор, що виражається необхідністю спеціально підготовленої особи візуально оцінити потенційного позичальника, скласти його психологічний портрет, попередньо виявити ризики. В разі схвалення

кредитної заявки відбувається перехід до наступного етапу, підготовчого - заявка передається до відділу аналізу кредитоспроможності позичальника.

Другий етап характеризується процесом вивчення кредитоспроможності позичальника, яка загалом є здатністю в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Цьому етапу треба приділити особливу увагу, так як в ході нього кредитний експерт оцінює кредитну історію клієнта, його репутацію, відносини з іншими банками, щоб оцінити здатність своєчасного погашення кредиту, або взагалі, виявити фактори, що в майбутньому вплинуть на непогашення кредиту і в результаті прийняти рішення про видачу кредиту. Зазначимо, що репутація клієнта та його кредитна історія є надзвичайно важливими пунктами при оцінці кредитоспроможності, адже всі дії та операції клієнта, пов'язані з банком, обов'язково залишаються в архівах та базах даних банків та Бюро кредитних історій, що збирає та зберігає всю інформацію про кредитні історії і змінити чи приховати її ніяким чином не можна. Також в обов'язковому порядку здійснюється перевірка фінансового стану позичальника для визначення класу надійності клієнта, його джерел доходу, їх суми для оцінки спроможності позичальника до повернення позички згідно договору.

Особливому значенню піддається оцінка кредитоспроможності клієнта на підготовчому етапі видачі кредиту потенційному позичальнику. Цей інструмент є надзвичайно важливим при управлінні кредитними банківськими ризиками і на практиці ризик-менеджери банку найчастіше використовують кредитний скоринг, що надає змогу розраховувати показники вагових коефіцієнтів відповідно до заданих характеристик позичалька і з'ясувати ймовірність майбутнього неповернення позичальником кредиту. Реалізується це все використовуючи скорингові карти на основі програмного забезпечення. В реаліях України, вважаємо, що ця технологія використовується не на повну силу і не достатньо ефективно, не заважаючи на багато переваг, що надає ця модель, а саме:

- пришвидшення перегляду кредитних заявок

- оцінка, управління кредитним портфелем та проблемною заборгованістю клієнта
- контроль за кредитним ризиком
- різноманіття у виборі налаштувань щодо характеристики позичальника [28].

Така рейтингова оцінка позичальника дуже активно використовується за кордоном для з'ясування спроможності клієнта до повернення кредиту та визначення ступеня його надійності, але в Україні цей метод хоч і використовується, проте не повною мірою та потребує вдосконалення.

Цей етап тісно пов'язаний із кредитним ризиком. Не зважаючи на розвиток методів оцінки, виявлення, аналізу, захисту від ризиків, невід'ємною частиною діяльності банку, що провокує багато проблем звичайно є кредитний ризик.

Сутність кредитного ризику полягає у імовірності втрати банком частини своїх ресурсів, недоотримання прибутків чи збільшення витрат через невиконання боржником зобов'язань згідно кредитної угоди та не змога скористатися забезпеченням повернення коштів [29].

Механізм управління кредитним ризиком в банку, це великий комплекс заходів банку, що проводиться методом оцінки кредитного ризику, його моніторингу, проведення заходів з регулювання та наостанок мінімізації цих ризиків для ефективної діяльності банку чи іншої кредитної установи.

Третій етап надання споживчого кредиту характеризується оформленням та видачею кредиту. Спочатку проводиться структурування кредиту, що означає визначення параметрів кредиту, таких як вид кредиту, строк кредитування, сума, процентна ставка, спосіб видачі та порядок погашення, графік погашення, вид забезпечення кредиту, зазвичай це власне майно позичальника, майнові права, гарантія, порука. Здійснюється підписання договору з двох боків: позичальником та відповідальною особою банку.

Потім відбувається перехід до завершального етапу, який є найбільш тривалим. Після підписання договору працівником банку відкривається кредитний рахунок для обліку споживчого кредиту на підставі розпорядження кредитного

відділу. Потім здійснюється видача кредиту в готівковій або безготівковій формі. Після цього протягом всього періоду фізична особа здійснює або разове або поступове погашення кредиту шляхом перерахування коштів з особистого рахунку або готівкою.

Під час погашення позички клієнтом, банківський працівник проводить постійне супроводження кредиту, моніторинг щодо своєчасного повернення позики та відсотків за користування, щодо цільового характеру використання коштів, фінансового стану клієнта. Визначається кредитний клас позичальника, щоб банк в повній мірі зміг зформувати резерви для покриття можливих збитків [30].

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз стану споживчого кредитування в Україні

Споживче кредитування є основним напрямом кредитування фізичних осіб. Його розвиток характеризується як стрімкими падіннями так і злетами та був безперечно активним за останні роки до початку коронакризи та війни, у зв'язку зі зростанням доходів і поживленням споживчих настроїв населення. Це ефективно вплинуло в цілому на економіку України та конкретно на стан кредиторів.

Важливим етапом при дослідженні загального стану споживчого кредитування є визначення переломних кризових моментів, що значним чином змінили обсяги, структуру та темпи зростання кредитних портфелів, а конкретніше портфелів домогосподарств.

Розглянемо сучасний стан та сформовані тенденції розвитку банківського споживчого кредитування в Україні за 2018-2022 роки на основі статистичних даних Національного банку України. Насамперед, визначимо значимість кредитів, наданих фізичним особам для кредитного портфелю банківської системи країни. Динаміка та структура кредитного портфелю банківської системи України за суб'єктами кредитування за період, що аналізується, представлена в табл. 2.1.

Період, що аналізується, включає в себе: докризові роки, період пандемії COVID-19 та період воєнних дій на території країни. Аналіз свідчить про хвилеподібний розвиток банківського кредитування – зростання обсягів кредитування змінюється зниженням і знову зростанням. В цілому, за п'ять років дослідження відмічається зниження обсягів наданих кредитів у 2022 році в порівнянні 2018 роком на 82 647 млн грн, або 7,39%.

Таблиця 2.1 – Динаміка та структура кредитного портфелю банківської системи України за суб'єктами кредитування 2018-2022 рр.

Показник	Роки					Відхилення 2022-2018
	2018	2019	2020	2021	2022	
Кредити надані всього, млн грн	1 118 860	1 033 430	960 597	1 065 347	1 036 213	
Абсолютне відхилення, млн грн	82 115	-85 430	-72 833	104 750	-29 134	-82 647
Темп приросту, %	7,92%	-7,64%	-7,05%	10,90%	-2,73%	-7,39
У т. ч., кредити, надані суб'єктам господарювання, млн грн	919 071	821 936	749 335	795 513	801 413	
Питома вага кредитів, наданих суб'єктам господарювання, у загальній сумі наданих кредитів, %	82,14%	79,53%	78,01%	74,67%	77,34%	
Абсолютне відхилення, млн грн	54659	-97 139	-72 601	46 178	5 900	-117 658
Темп приросту, %	6,32%	-10,57%	-8,83%	6,16%	0,74%	-12,8
У т. ч., кредити, надані фізичним особам, млн грн	196 859	206 737	199 561	242 633	209 943	
Питома вага кредитів, наданих фізичним особам, у загальній сумі наданих кредитів, %	17,59%	20,00%	20,77%	22,78%	20,26%	
Абсолютне відхилення, млн грн	26 085	9 878	-7 176	43 072	-32 690	13 084
Темп приросту, %	15,27%	5,02%	-3,47%	21,58%	-13,47%	6,65
у т.ч. кредити, що надані органам державної влади	2 865	4 724	11 641	26 973	24 809	
Питома вага кредитів, наданих органам державної влади, у загальній сумі наданих кредитів, %	0,26%	0,46%	1,21%	2,53%	2,39%	
Абсолютне відхилення, млн грн	1 348	1 859	6 917	15 332	-2 164	21 944
Темп приросту, %	88,86%	64,89%	146,42%	131,71%	-8,02%	765,93%

Джерело: розроблено автором на основі [22]

Аналіз структури кредитного портфелю банківської системи свідчить, що більше $\frac{3}{4}$ кредитних операцій банків займає кредитування юридичних осіб. Проте, за період 2018-2022 рр. відбулося поступове посилення значимості кредитування фізичних осіб. Так, якщо в 2018 р. питома вага кредитів, наданих фізичним особам

становила 17,59%, то в 2022 р. вона досягла 20,26%, зрісши на 2,67 п.п. В той же час, питома вага кредитів, наданих юридичним особам зменшується з 82,14% у 2018 р. до 77,34% у 2022 р. , а питома вага кредитів, наданих органам державної влади росте з 0,26% до 2,39% у 2022 році.

Передкоронакризовий рік, а саме 2019 характеризувався зниженням обсягів наданих кредитів, у порівнянні з 2018 роком. Не зважаючи на поживлення кредитування домогосподарств на 5,02%, такому зниженню загального кредитування передувало погіршення кредитування корпоративного сектора на 10,6%. Вважалося, що 2020 рік буде роком відновлення кредитування суб'єктів господарювання, проте початок пандемії значним чином вплинув на прибутковість банківського сектору, в тому числі стосовно кредитування. 2020 рік став кризовим для банків та змусив їх швидкими темпами реагувати на зміни в економіці і поведінці громадян. Спостерігалось зниження обсягів кредитів як корпоративним клієнтам, так і фізичним особам, таким чином ці показники знизились на 8,8% та 3,5% відповідно.

Весняні карантинні обмеження у 2020-му негативно вплинули на роботу банків: знизилася загальна бізнес-активність, впав попит на нові кредити і банківські послуги, вирости неплатежі за раніше виданими кредитами.

Карантин позначився на темпах кредитування як домогосподарств – тобто звичайних споживчих кредитів, так і корпоративного сектору. У березні, перед локдауном, кредити почали зростати, після оголошення жорстких карантинних норм – зупинок бізнесу і транспорту – падати. Так, наприклад, в карантинній невизначеності попит на споживчі кредити падав, бо їх просто не було на що витратити, багато бізнесів були змушені призупинити свою роботу. [31]

Проте урядом була запланована реалізація програми «Доступні кредити 5-7-9%» для підтримки малого та середнього бізнесу, що трохи поживила ситуацію і незважаючи на кризовий період банкам вдалось закінчити 2020 рік з прибутком. Суть програми "Доступні кредити під 5-7-9%" полягала в тому, що підприємець міг звернутися до банку та отримати кредит під ринкові відсотки, однак частину відсоткової ставки банку компенсувала держава.

Розглядаючи конкретніше темпи з якими зростали обсяги кредитів домогосподарствам, спостерігаємо наступну ситуацію, що зображено на рисунку 2.1.

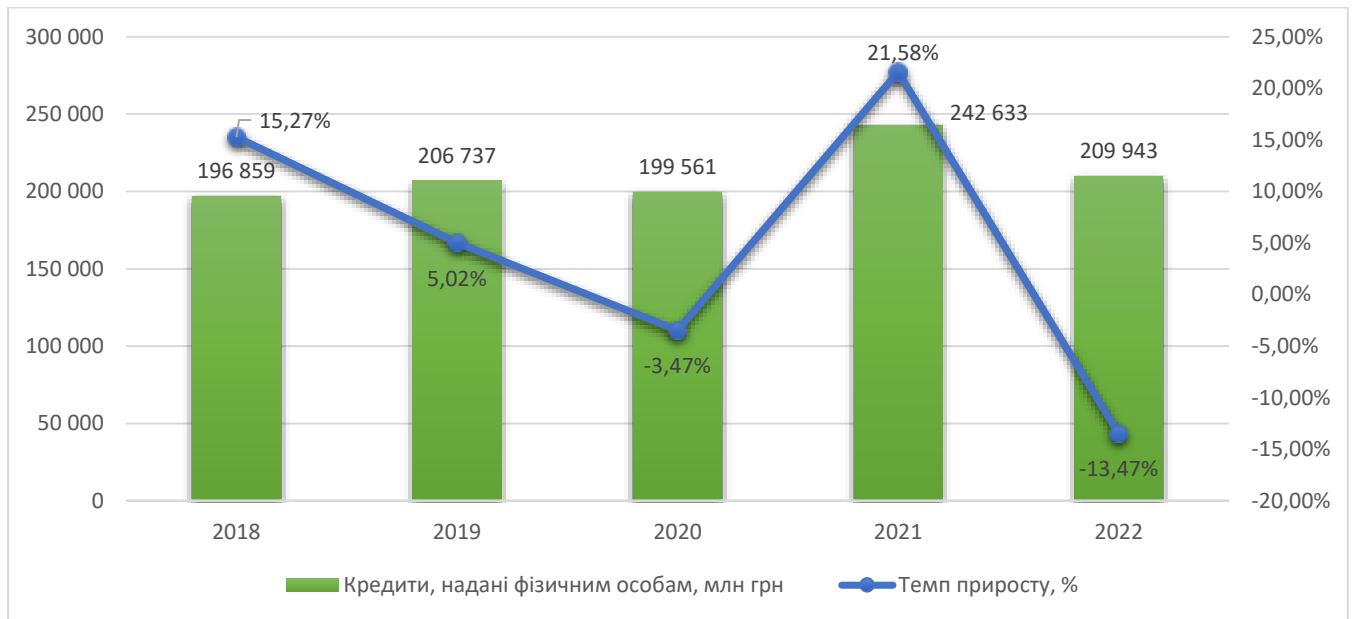

Рисунок 2.1 - Обсяги та темп приросту кредитів, наданих фізичним особам за 2018-2022 р.р.

Джерело: розроблено автором на основі [22]

Загальне дослідження процесів банківського споживчого кредитування в Україні свідчить про його нерівномірний розвиток. Досліджуючи темпи з якими змінювалися обсяги кредитів фізичним особам, спостерігаємо суттєві коливання протягом періоду. Так, найбільше зростання відмічається у 2018 році - темп приросту склав 15,27% та у 2021 році - 21,58%. Поштовх зростання споживчого кредитування у 2018 році полягає у площині сформованої у населення впевненості щодо обслуговування боргу та відкладеного, в попередні роки, попиту на товари та послуги. Підґрунтями більшої впевненості стали поступове зростання доходів населення, зниження рівня інфляції, стабілізація курсу національної валюти.

Розгортання пандемії COVID-19 та введення локдауну в країні погіршило макроекономічні умови, негативно вплинуло на доходи, фінансові можливості, споживчі настрої населення, що позначилося на уповільненні темпів споживчого кредитування - приріст був від'ємним та склав -3,47%. Банки видали кредитів на

199 561 млн грн. Фінансові компанії за 2020 рік надали близько 12 млн кредитів на 13 600 млн грн [32].

Пандемія змусила підприємства призупинити або обмежити діяльність, що призвело до скорочення доходів населення, зростання безробіття та, відповідно, зниження попиту на споживчі товари та послуги. Труднощі у фінансовому становищі, невпевненість у майбутньому призвели до змін в фінансовій поведінці населення - воно почало більше заощаджувати та знизило свої витрати. Після зниження НБУ облікової ставки до 6% деякі банки знизили процентні ставки, але це не вплинуло на бажання населення скористатися кредитними продуктами, натомість воно продовжувало економити кошти. Банками було посилено вимоги та стандарти кредитування нових позичальників, зверталась велика увага на місце роботи та перспективи роботи галузі, що вплинуло на суму та термін кредитування [33].

Намагання банків продовжити безперебійну діяльність та зберегти клієнтів проявлялись через активне просування своїх послуг з кредитування населення через розширення спектру пропозиції видів споживчих кредитів та впровадження державної підтримки певних програм споживчого кредитування, здійснення рекламних кампаній, акцій, переорієнтування на онлайн-кредитування шляхом дистанційного банківського обслуговування, запровадження цифрових каналів взаємодії з клієнтами. Для підтримки споживчого кредитування урядом було запроваджено деякі законодавчі зміни та програму підтримки- кредитні канікули.

18 березня 2020 року набув чинності Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України» та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)" від 29.05.20 [34]. Крім того, 02 квітня 2020 року набув чинності Закон України № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 [35].

Таким чином, урядом було введено заборону на підвищення процентних ставок за кредитним договором та при простроченні від березня, до останнього місяця карантину зобов'язань за кредитом, клієнт звільняється від відповідальності перед кредитором за таке прострочення. А в разі такого прострочення звільнений від обов'язків сплачувати кредитором неустойку (штраф, пеню) та інші платежі, сплату яких передбачено договором про споживчий кредит [36].

Вже в 2021 році адаптація населення до карантинних умов, швидке відновлення його доходів, зростання платоспроможного попиту вплинуло на активне поживлення кредитування банками населення, а темпи приросту перевищили докризові, хоч карантин все ще продовжував діяти. За 2021 рік обсяг споживчих кредитів збільшився з 199 561 млн грн до 242 633 млн грн, тим самим перетнувши докризовий показник наданих споживчих кредитів.

Воєнні події на території України у 2022 р. спричинили ще одне падіння обсягу наданих кредитів фізичним особам на 32 690 млн грн або 13,47% відносно попереднього року. Кредитний портфель продовжує погіршуватись, особливо скорочуються кредити домогосподарствам.

Більшість населення опинилося у скрутному фінансовому становищі, особливо внутрішньо-переміщені особи – 4,7 млн. людей, які до того ж втратили роботу та житло. За рік номінальна середня зарплата знизилась на 5%, реальні доходи населення знизилися майже на 21%, а ціни на товари та послуги зросли вдвічі. Приблизний рівень реального безробіття – 30% населення працездатного віку, тобто 5 млн. людей [37].

З початком війни більшість банків припинили видачу нових кредитів через суттєвий кредитний ризик. Саме офіційне працевлаштування є одним з найголовніших чинників погодження кредитної заявки, тому у зв'язку з втратою офіційного працевлаштування більшості населення банки були змушені обмежити кредитування. Попит на споживчі товари впав, населення намагається заощаджувати кошти.

Як і в 2020 році, так і в 2022 для підтримки діяльності у кризовий період урядом впроваджено певні законодавчі зміни та державні програми підтримки позичальників, які частково або повністю втратили роботу через воєнний стан.

Після початку війни та введення воєнного стану Верховна Рада України разом із Національним банком України змінили правове регулювання сфери кредитних відносин. Зокрема, прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 №2120- IX [61]. Цей Закон вніс зміни до Цивільного кодексу України та Закону України №1734-VIII «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 [3]. А Національний банк України прийняв Постанову «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп» від 25.02.22 №23 [62], якою затвердив Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану.

Передбачається, що на час дії воєнного стану та 30 днів після дня його припинення або скасування позичальник не буде нести відповідальності перед кредитором у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом. Також введено заборону на збільшення процентної ставки за користування кредитом у разі невиконання зобов'язань за договором. Таким чином, держава звільнила позичальників від відповідальності за прострочені грошові зобов'язання.

Державою було введено програми підтримки, такі як кредитні канікули, як ефективний механізм допомоги позичальникам. Кредитні канікули, як і в 2020 році не передбачають прощення боргу, а вони лише надають можливість відтермінувати сплату основної суми кредиту та/або відсотків за користування таким кредитом, ці умови кожний банк визначає самостійно.

Відповідно до методології НБУ банки надають домогосподарствам споживчі кредити, кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості та іпотечні кредити.

Споживчі кредити слугують засобом задоволення споживчих потреб населення, до яких відносяться кредити, надані домашнім господарствам, крім

фізичних осіб-підприємців, на будь-які споживчі цілі, такі як покупка аудіо, відео, побутової техніки, автомобілів, ремонт чи будівництво, відпочинок, туризм, медичне обслуговування, оплата навчання та інші. Вони надаються в готівковій формі, або на кредитні картки, надаються в торгових центрах через торговельні мережі і можуть бути як товарні, тобто призначені для купівлі товарів з виплатою їх вартості частинами, або в грошовій формі, для кредитування без цільового призначення, такі як кеш-кредити.

Великий відсоток покупок населення здійснюється в кредит у великих торговельних мережах, що є партнерами тих чи інших банків. Такими мережами є Comfy, Епіцентр, Ельдорадо, Фокстрот, Цитрус, Алло та ін. Кредити через торговельні мережі переважним чином видаються на покупку аудіо, відео, побутової техніки, для клієнтів доступна послуга покупки у розстрочку оплати товарів, при чому для цього не потрібна ні виписка про доходи, ні початковий внесок. Для торговельних мереж цей процес є великою перевагою, яка полягає у збільшення торгового обороту. Такі кредити переважно надаються терміном до 1 року, але можуть бути і середньостроковими до 2-3 років.

Аналіз обсягу споживчих кредитів у табл 2.2 свідчить про хвилеподібні зміни протягом останніх 5 років.

Таблиця 2.2 Обсяги та динаміка кредитів домогосподарствам за 2018-2022р.р.

Показник	Роки					Відхилення 2022-2018
	2018	2019	2020	2021	2022	
Споживчі кредити, млн грн	151 625	173 702	170 719	214 134	188 811	
Абсолютне відхилення, млн грн	29 559	22 077	-2 983	43 415	-25 323	37 186
Темп приросту, %	24,22%	14,56%	-1,72%	25,43%	-11,83%	24,52%
На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, млн грн	44 458	32 611	28 924	28 560	21 643	
Абсолютне відхилення, млн грн	-3 810	-11 847	-3 687	-364	-6 917	-22 815
Темп приросту, %	-7,89%	-26,65%	-11,31%	-1,26%	-24,22%	-51,32%
Іпотечні кредити, млн грн	42 308	26 616	30 389	28 693	23 905	

Продовження таблиці 2.2

Показник	Роки					Відхилення 2022-2018
	2018	2019	2020	2021	2022	
Абсолютне відхилення, млн грн	3 707	-15 692	3 773	-1 696	-4 788	-18 403
Темп приросту, %	9,60%	-37,09%	14,18%	-5,58%	-16,69%	-43,50%

Джерело: розроблено автором на основі [22]

Докоронакризові роки, а саме 2018 та 2019 демонстрували активний ріст обсягу споживчих кредитів, темп приросту склав 24,22% у 2018 році, та 14,56% у 2019 році. Пандемія COVID-19 пригальмувала цю позитивну динаміку росту обсягів наданих кредитів, через зниження попиту населення на споживчі товари тривалого вжитку внаслідок повної або часткової втрати роботи та зниження доходів населення, відповідно, темп приросту був від'ємним та склав -1,72%, обсяг наданих споживчих кредитів у 2020 році склав 170 719 млн грн. Натомість, наступний 2021 рік характеризувався відновленням споживчого попиту та активізацією кредитування на споживчі потреби, так темп приросту склав 25,43%, обсяг кредитів збільшився на 43 415 млн грн і сягнув максимальної позначки за останні роки і вже у 2021 році склав 214 134 млн грн.

Повномасштабне вторгнення значним чином відобразилось на загальних обсягах кредитування банками, споживче кредитування тому не виключення. Через масовані обстріли, окупацію деяких територій нашої держави, втрату населенням роботи та житла, жорсткими обмеженнями з боку банків темп приросту нових споживчих кредитів був від'ємним у 2022 році та склав -11,83%.

Автокредитування є важливою складовою споживчого кредитування і значим чином впливає на його загальні обсяги. В сегменті автокредитування наразі працює близько 1/6 банків України, хоч у 2019 році автокредити надавали 18 банків з 73. Лідерами по кількості та обсягах наданих автокредитів є Ощадбанк, Кредобанк та Credit Agricole, на ці банки припадає близько 80% виданих автокредитів. Тому для загального розуміння тенденцій на ринку автокредитування пропонуємо проаналізувати зміни в динаміці наданих автокредитів в розрізі цих трьох банків, що ілюструється рис 2.2.

Передкризовий рік, а саме 2019 характеризується збільшенням обсягів наданих автокредитів в порівнянні з 2018 роком, коли три банки лідери автокредитів видали кредити на суму 3,7 млрд грн, натомість вже у 2019 році ця цифра сягнула понад 8 млрд, лідером був Credit Agricole, що видав автокредитів на суму понад 3 млрд грн.

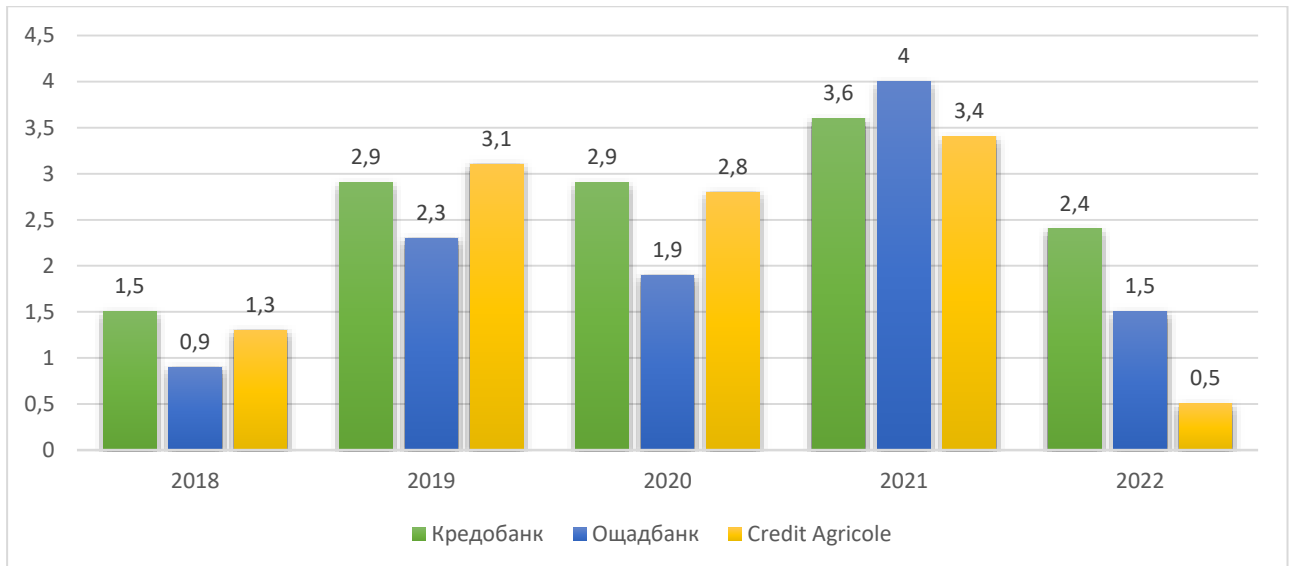

Рисунок 2.2 - Обсяги автокредитування Кредобанк, Ощадбанк та Credit Agricole за 2018-2022 роки, млрд грн

Джерело: розроблено автором на основі [22]

Не зважаючи на карантинні обмеження, пандемія в 2020 році не сильно вплинула на бажання українців стати власниками нових авто, особливо в третьому кварталі 2020 року. Продажі нових авто в Україні зменшилися лише на 3% до 85,5 тис машин. При цьому кожен п'ятий новий автомобіль купувався в кредит. У компанії "Хюндай мотор Україна" кредити оформляли 30% покупців, рекордсменом була компанія "Рено Україна": кожне друге їхнє авто українці купували через кредитні програми [38].

Разом зі зростанням загального споживчого попиту в 2021 році, особливе пожвавлення було відчутне в попиті населення на авто. Автодилери почали робити знижки на моделі 2020 року, банки пропонували нові та вигідні пропозиції кредитування, населення, яке відкладало покупку авто в 2020 році, зробило це у 2021. У п'ятірку найбільш продаваних іномарок увійшли: Toyota, Renault, KIA,

Skoda та Volkswagen. За підсумками 2021 року три банки лідери автокредитування видали кредитів на авто на 11 млрд грн, Ощадбанк серед них вийшов на 1 місце та збільшив свої обсяги автокредитування в два рази, надавши у 2021 році 7,2 тисячі автокредитів на суму 4 мільярди гривень.

Разом із початком повномасштабного вторгнення на ринку кредитування населення України відбулись колосальні зміни, що в тому числі торкнулись і такої важливої складової споживчого кредитування, як кредити на покупку авто. Стандарти надання кредитів стали жорсткіші, рівень схвалення заявок суттєво знизився, частка кредитів на авто впала до 7,5% від усіх проданих автомобілів. Населення було не готове до покупок товарів тривалого вжитку, в тому числі автомобілів через повну або часткову втрату доходів, невизначенність через воєнні події, збільшення вартості автомобілів через ріст курсу долара і євро та збільшення банками ставок за кредитами.

Та все ж поступово ситуація почала змінюватись, частина території була деокупована, а саме Київська, Чернігівська та Сумська області і банки почали відновлювати автокредитування, проте з вищими відсотковими ставками, реальні ставки склали від 21% до 23-24%. За підсумками 2022 року трьома банками лідерами, що видають близько 80% всіх автокредитів було надано кредити на авто на суму 4,4 млрд грн, зокрема, наприклад Ощадбанк видав 2300 тис автокредитів на суму 1,5 млрд грн. Ці кредити були видані максимум на 7 років на умовах мінімального платежу не менше 20% вартості авто.

Наразі попит на автокредити поступово зростає, попри воєнні події присутня істотна частина платоспроможних громадян, які купують авто різних цінових сегментів. 20,3% виданих автокредитів припадає переважно на електромобілі в ціновому діапазоні \$32000-45000, понад 20% придбаних авто в кредит – це преміум-авто за ціною близько \$100 тис. І близько 16% автокредитів видано на придбання автомобілів за ціною в середньому \$16 тис [54].

Аналіз структури кредитів домашнім господарствам в розрізі цільового спрямування (рис. 2.3) свідчить, що протягом усього досліджуваного періоду саме споживчі кредити займають домінуючу частку і мають значну тенденцію до

збільшення серед усіх кредитів наданих домашнім домогосподарствам, а саме іпотечних, споживчих та кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію.

Спостерігається тренд збільшення частки споживчих кредитів з 63,60% у 2018 р. до 80,56% у 2022 р., або на 16,96 п.п. Щодо частки кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, то вона щорічно зменшувалася з 18,65% у 2018 р. до 9,23% у 2022 р., тобто вдвічі – на 9,42 п.п. Частка іпотечних кредитів також зменшилася з 17,75% у 2018 р. до 10,20% у 2022 р., або на 7,55 п.п.

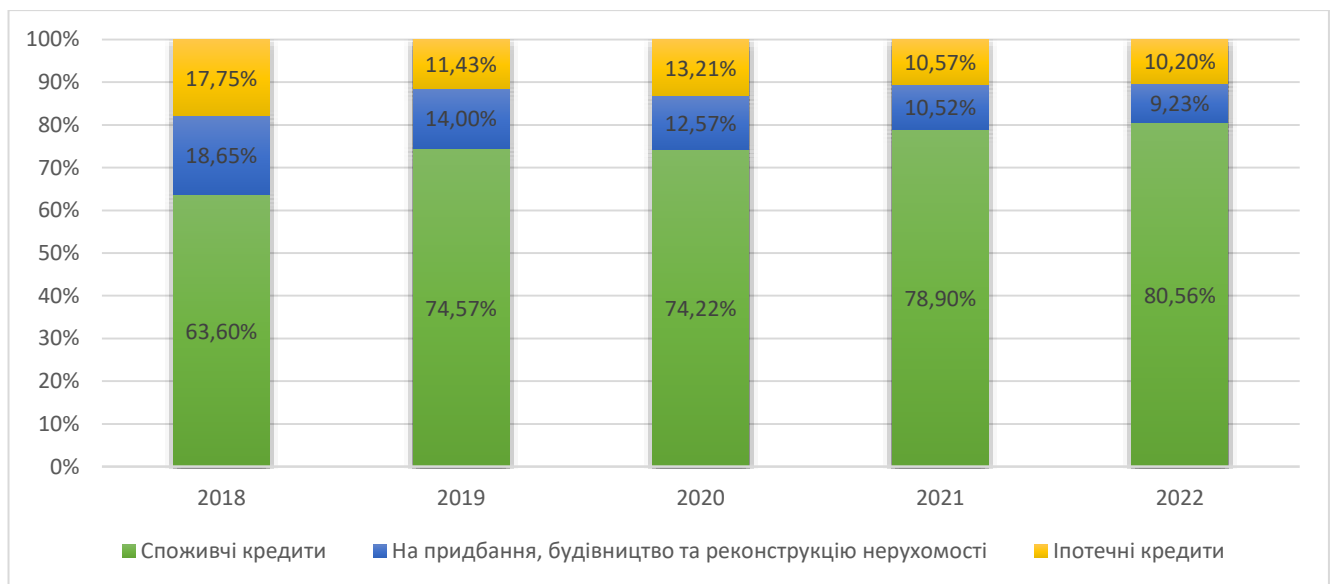

Рисунок 2.3 - Структура кредитів наданих домашнім господарствам в розрізі цільового спрямування

Джерело: розроблено автором на основі [22]

Іпотечні кредити для населення є формою вирішення проблем з житлом, яке без співпраці з банком було б взагалі недоступним для клієнтів. Однак, через високі процентні ставки за іпотечними кредитами скористатися пропозиціями банків в змозі далеко не кожен позичальник.

З 1 березня 2021 р. в країні почала діяти нова програма іпотечних кредитів «Доступна іпотека» під 7% річних. Критерії надання кредитів потенційним позичальникам рішенням уряду були суттєво спрощені для охоплення широкого кола громадян. Попри загальну активізацію кредитування у 2021 році та запровадження державою програми "Доступна іпотека 7%" обсяги та питома вага іпотечного кредитування продовжує зменшуватись. Варто зауважити, що іпотечне

кредитування у 2019 р., у порівнянні з 2018 р., зменшилося на 37,09%, що становить 15,6 млрд грн (на 01.01.2020 р. сума виданих іпотечних кредитів складала 26 616 млн грн, тоді як на 01.01.2019 р. ця сума становила 42 308 млн грн).

До причин незначної частки іпотечного кредитування відносять: дефіцит платоспроможних позичальників з офіційно підтвердженими доходами; незахищеність фізичних осіб, які інвестують у житло на первинному ринку; повільне зниження процентних ставок за іпотекою, зокрема, у грудні 2020 р. середня ставка іпотечного кредиту на вторинному ринку житла становила 14%, (у грудні 2019 року - 20,6%) на первинному - 16,9% (у грудні 2019 року - 21,5%) [39].

2022 рік характеризується доволі значним зниженням обсягів іпотечних кредитів, темп приросту був від'ємним та склав 16,69% відносно 2021 року. Березень- травень характеризувались повним припинення видачі іпотечних кредитів, влітку було видано дуже мало іпотечних кредитів. Вже починаючи з вересня завдяки двом державним програмам «Доступна іпотека» та «Оселя» іпотечне кредитування почало своє поступове відновлення. Завдяки цим двом програмам передбачено отримання пільгового кредиту під 7% та 3%, відповідно, на 20 років з початковим внеском у розмірі 20% для покупки житла. Такі умови передбачені для військовослужбовців, медиків, вчителів, науковців та працівників сектора безпеки і оборони.

Протягом всього аналізованого періоду виявлено, що кредити на вторинному ринку нерухомості займають домінуючі позиції, що ілюструється рис 2.4.

Так, поступово відбувається посилення кредитування вторинного ринку, протягом 2019-2021 року відбувається збільшення кількості цих іпотечних кредитів до 4 349 од або 2 143 999 тис грн у 2019 році та вже 8 470 од на суму 7 530 700 тис грн у 2021 році.

Рисунок 2.4 - Кількість наданих іпотечних кредитів на первинному та вторинному ринках за 2019-2022 р.р., та частка кредитів, наданих на вторинному ринку, до загального обсягу іпотечних кредитів

Джерело: розроблено автором на основі [22]

Середня сума договору у 2021 році склала 925 тис грн на первинному ринку та 771 тис грн на вторинному. Для порівняння середній розмір кредиту у 2019 році склав близько 543 тис грн на первинному ринку та 505 тис грн на вторинному, а у 2020 році середній розмір іпотечного кредиту на купівлю первинної нерухомості склав 682 тис грн, вторинної- 660 тис грн [22].

Під час повномасштабного вторгнення відбулось суттєве зниження обсягів наданих іпотечних кредитів, та завдяки державним програмам іпотека поступово почала своє відновлення і ті кредити, які були надані на 94% склали кредити на вторинному ринку нерухомості.

Аналізуючи обсяг наданих кредитів у розрізі строковості з рис 2.5 та Додатку А станом на 01.2023 відбувається стрімке падіння середньострокових кредитів та менше активне, але вже ж зниження обсягів наданих короткострокових кредитів.

Таким чином, станом на 2018 рік короткотермінові кредити становили 69 734 млн грн або 46% у структурі кредитного портфеля- натомість станом на 01.2023 рік цей відсоток вже становив 59,21%, або 111 799 млн грн. Короткострокові кредити є найпопулярніші та найдоступніші серед споживчих кредитів для населення,

відсоток схвалення заявок на такі кредити є найбільший та вони займають найвагомішу частку серед усіх наданих споживчих кредитів. Кеш кредити та кредитні картки є одним із найпоширеніших видів короткострокових позичок для населення і останні надають змогу використовувати кредитну лінію в межах доступного кредитного ліміту для покупок та погашати заборгованість в зручний спосіб. Станом на 1.01.2022 року близько 34% або 16 363 млн штук від загальної кількості активних карток становили картки з кредитною функцією.

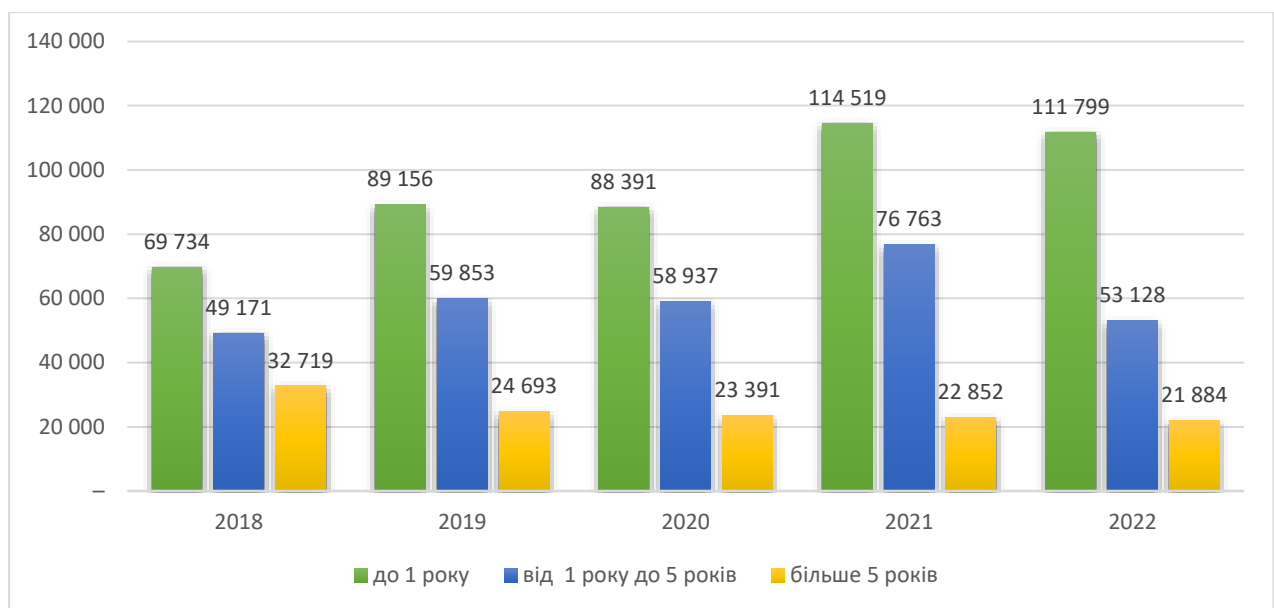

Рисунок 2.5 - Обсяги наданих споживчих кредитів за 2018-2022 рр. у розрізі строків погашення

Джерело: побудовано автором на основі [22]

У контексті середньострокових кредитів позитивна тенденція зберігалась до початку повномасштабного вторгнення. Найбільші обсяги були у 2021 році і становили 76 763 млн грн, а станом на 01.2023 склали 56 128 млн грн або 28,14% сукупного обсягу споживчих кредитів. Кредити, строком більше 5 років демонструють майже стабільні обсяги протягом останніх 5 років.

Кризові явища у 2020 році загальмували приріст коротко та середньострокових кредитів, але не змінили їх пропорційний зріст відносно один одного. Активні зміни відбулись вже у 2021 році, коли обсяги короткострокових та середньострокових кредитів зросли на 26 128 млн грн та 17 826 млн грн за рік,

відповідно. Це відбулось внаслідок поживлення споживчих настроїв населення, збільшення споживчого попиту та пом'якшенням з боку банків стандартів роздрібного кредитування домогосподарств. Основними причинами зниження стандартів було посилення конкуренції як між банками, так і іншими фінансовими установами, а також кращі очікування стосовно загальної економічної активності після коронакризи.

Ситуація змінилась в 2022 році, з початком війни відбувся загальний спад кредитування, найбільше він торкнувся обсягу середньострокових споживчих кредитів. Їх рівень наразі перевищив по зниженню кризовий період 2020 року і сягає 53 128 млн грн.

Аналізуючи кредити строком від 5 років відбувається помірна тенденція до спаду впродовж аналізованого періоду. Сягаючи 21,58% усього кредитного портфеля у 2018 році- вже у 2022 році цей показник склав 11,7%, тобто майже в половину менше. Така динаміка в обсягах наданих довгострокових кредитів спричинена високою часткою проблемної кредитної заборгованості і, відповідно, банки проявляють низьку мотивацію та меншу зацікавленість у довгостроковому кредитуванні населення. У 2020 році після коронакризи НБУ запровадив механізм довгострокового рефінансування банків на строк до 5 років, що повинно було стимулювати довгострокове кредитування до збільшення обсягів. Але ріст рефінансування, як бачимо з рис 2.6 все ж супроводжувався спадом обсягів та частки довгострокових кредитів наданих домашнім господарствам. [40]

Аналізуючи стан споживчого кредитування важливо розглянути і проаналізувати тенденцію зміни процентних ставок, що є показником загального рівня кредитування. Рисунок 2.5. ілюструє динаміку змін процентних ставок за період 2018-2022 р.р. у розрізі валют: гривня, долар США, євро.

Розглядаючи ставки в гривні, бачимо загалом високий рівень процентів за споживчими кредитами, значення коливається близько 30%. Спадна динаміка щодо кредитних процентних ставок спостерігається протягом аналізованого періоду, але дуже незначна, що пояснюється кредитними ризиками з боку позичальників та бажанням банків застрахувати ці ризики, закладаючи їх у процентні ставки за

споживчими кредитами. В часи пандемії НБУ знизив облікову ставку до 6% і, відповідно, у 2020 році середньорічна ставка склала 32,4% при показнику попереднього року 32,6%, у 2021 році склала 30,2%.

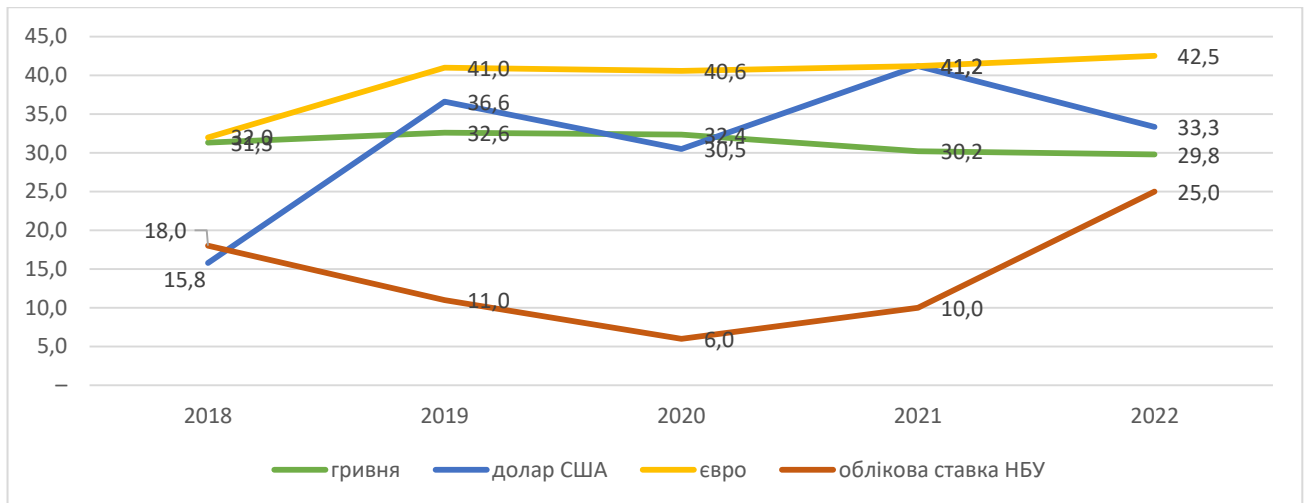

Рисунок 2.6 - Розміри відсоткових ставок за споживчими кредитами у розрізі валют та облікова ставка НБУ за 2018-2022 р.р.

Джерело: побудовано автором на основі [22]

Щодо процента в доларах США ситуація зовсім інша. Цей показник дуже коливається впродовж періоду, у 2018 відбулось різке падіння до 15,8%, а далі знов ріст до 36,6%, який продовжувався до 2021 року. Процентна ставка в євро описується теж достатніми коливаннями, проте не такими значним як у долара. Вона змінюється в межах 32-41,2% впродовж років, сягаючи в 2021 році максимального значення.

Що стосується ставок споживчих кредитів в іноземній валюті, то урядом в квітні 2021 року було схвалено Закон "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо споживчих кредитів, наданих в іноземній валюті" №1381-IX від 13.04.2021 [63], що був схвалений для захисту позичальників які отримали споживчі кредити в іноземній валюті, але не змогли своєчасно здійснювати платежі за цими кредитами. Цей Закон передбачає проведення обов'язкової реструктуризації боргів за споживчими кредитами, які були надані фізичним особам в іноземній валюті під заставу житла.

Питання відсоткових ставок за кредитом у небанківських фінансових установ стоїть доволі різко, адже згідно статистики, денна ставка там сягає від 1% до 5%, до прикладу в банках це 0,09%-0,17%, відповідно річна ставка у фінансових компаніях сягає від 300% і може перевищувати 1500% річних. Фінансові компанії працюють у найбільш ризиковому сегменті. Тут можуть отримати позику клієнти, які не мають постійного доходу та мають погану кредитну історію. Такі позики відповідно надаються на короткий термін і на меншу суму, ніж в банках. Середній розмір позики не перевищує 4 тис. грн [32]. До 2020 року діяльність фінансових компаній регулювалась Нацкомфінпослуг. У 2020 році цим регулятором став Національний банк України, який визначив більші вимоги до цих учасників ринку.

Законом №1734-VIII «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 [3] як для банків так і для небанківських фінансових установ були введені заборони на оманливу рекламу кредитних послуг, недостатнє інформування клієнта та про обов'язок розраховувати орієнтовну річну процентну ставку за кредитом. Не зважаючи на це деякі банки і особливо небанківські фінансові установи невідповідально ставляться до цих заборон та продовжують вказувати недостовірні умов кредитування стосовно річних процентних ставок.

Згідно незалежних досліджень лише у половині рекламних матеріалів вказано інформацію щодо процентної ставки та витрат за кредитом. А точність інформації щодо реальних річних процентних ставок, що надається консультантами на переддоговірному етапі, є низькою. Тому це питання досі залишається проблемним та вимагає жорсткішого регулювання і нагляду з боку регулятора.

2.2 Ризик кредитування споживчих потреб

Фінансовий сектор України останні декілька років проходить випробування та зазнає серйозних змін, на які вплинула пандемія COVID-19 та введення воєнного

стану внаслідок російської агресії. Ці два періоди завдали серйозних викликів та загроз банківському сектору, а особливо кредитуванню фізичних осіб, а окупація частини території, пошкодження або повне знищення підприємств, погіршення фінансового стану та доходів громадян призвели до росту проблемної заборгованості і кредитного ризику.

В цілому, споживче кредитування є одним із найдохідніших видів кредитування, проте ті зміни, які відбуваються в процесах, динаміці споживчого кредитування у зв'язку із кризовими періодами пандемії та війни відбиваються на рівні ризику, або потенційної можливості отримати збитки або недоотримати доходи, які були заплановані в ході проведення фінансових операцій, що виникає в процесі [41].

Не зважаючи на розвиток методів оцінки, виявлення, аналізу, захисту від ризиків, невід'ємною частиною діяльності банку та одним з найбільш актуальних та важливих ризиків під час кризових періодів є кредитний ризик, який варто розглянути детальніше.

Його сутність полягає у ймовірності втрати банком частини своїх ресурсів, недоотримання прибутків чи збільшення витрат через невиконання боржником зобов'язань згідно кредитної угоди та не змога скористатися забезпеченням повернення коштів [42]. Тобто відсоткові платежі, або основна сума кредиту можуть бути або не виплачені, або виплачені із затримкою, що провокує дисбаланс руху грошових коштів банку і може негативним чином в результаті вплинути на ліквідність банку. Для кожної кредитної операції характерні свої особливості, що визначають ступінь ризику.

Факторами виникнення кредитного ризику може бути погіршення фінансового стану позичальника, недостатня оцінка його кредитоспроможності на етапі оцінки та прийняття рішення про видачу кредиту або неналежний перегляд та моніторинг фінансового стану позичальника під час погашення кредиту.

За умов пандемії COVID-19 та розгортання війни на території нашої країни загальний стан банківської системи та управління кредитним ризиком характеризуються певною невизначеністю. Яскравим показником та індикатором

кредитного ризику слугує такий показник як «непрацюючі кредити» - NPL. Непрацюючими згідно положення Національного банку «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» № 351 від 30.06.2016 року визначено кредити, за якими відбулася подія дефолту. Дефолт визначається фактом прострочення платежу за активом понад 90 днів, або неможливістю вчасного погашення боргу позичальника без стягнення забезпечення[43].

Різними періодами притаманні різні фактори, що призводять до збільшення проблемної заборгованості та зростання частки непрацюючих кредитів, через неспроможність населення до виконання зобов'язань за кредитами. Цими факторами є нестабільність в політичному середовищі, девальвація гривні, падіння ВВП, пандемія COVID-19, початок воєнного конфлікту, неефективне проведення системи ризик-менеджменту в банках[44].

Рис. 2.7 ілюструє тенденцію обсягів непрацюючих кредитів та їх частки в кредитних портфелях фізичних осіб за 2018-2022 рр.

Протягом періоду 2018 року - початку 2022 року відбувається спадна динаміка в частці непрацюючих кредитів фізичних осіб з 93 086 до 43 210 млн грн. Займаючи 46,04%, тобто майже половину кредитного портфеля у 2018 році, вже у 2019 він сягнув 34,11%, тобто майже третину і станом на 2021 рік дорівнював 16,8% або 43 210 млн грн. 2019 рік, а саме передкризовий рік характеризувався доволі значним збільшенням обсягів та якості кредитного портфеля на тлі зростання нового роздрібного кредитування, ріст відбувся на 12 050 млн грн, при цьому обсяг непрацюючих кредитів зменшився на 20 009 млн грн.

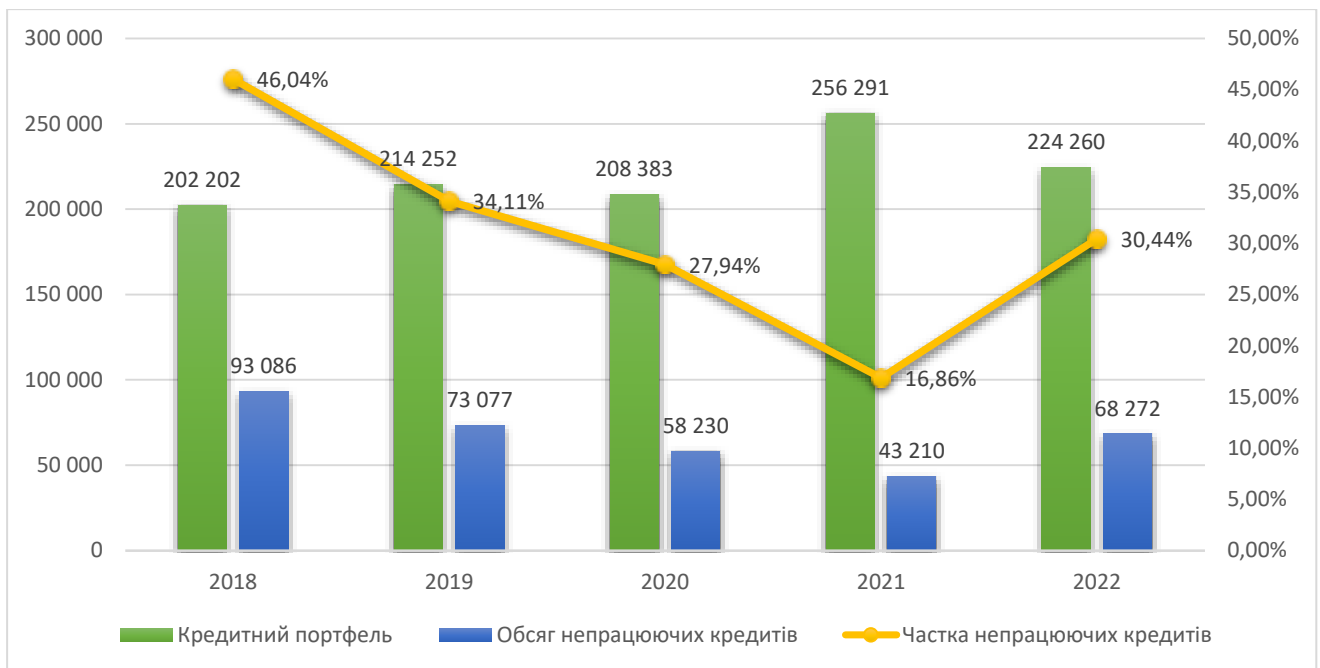

Рисунок 2.7 - Обсяг непрацюючих кредитів та їх частка у кредитному портфелі фізичних осіб (млн грн)

Джерело: побудовано автором на основі [22]

Реалізація кредитного ризику з настанням пандемії COVID-19 залежала від обсягів та масштабів обмежувальних заходів, які були впроваджені для забезпечення нерозповсюдження хвороби. Низка підприємств змушені були призупинити свою діяльність, відповідно величина доходів позичальників знизилась, як і їх можливість вчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями перед фінансовими установами.

Вагомим фактором, що вплинув на кредитний ризик та ймовірність вчасного повернення позички було закриття відділень банківських установ, що створило перешкоду для отримання кредиту для осіб, які ще не перейшли на дистанційне обслуговування.

Ризики за споживчими кредитами були високі через значний приріст прострочених зобов'язань та відсотків за їх користування, тому банки в значних обсягах проводили програму реструктуризації незабезпечених споживчих кредитів для осіб, які обґрунтовано потребували цього у зв'язку з погіршенням фінансового стану та загальної платіжної дисципліни. Можливість реструктуризації кредитів

була передбачена постановою Правління НБУ №39 «Про особливості застосування вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями у зв'язку із запровадженням обмежувальних заходів» від 26.03.2020 [45]. Також з настанням пандемії банками були запропоновані кредитні канікули для позичальників з 01 березня 2020 року по 30 квітня 2020 року.

Таким чином частка непрацюючих кредитів за 2021 рік склала мінімальну за аналізований період позначку в 16,86% або 43 210 млн грн і за рік скоротилась на 15 020 млн грн. Причинами такого скорочення вважаємо списання банками з балансу значних обсягів зарезервованих непрацюючих кредитів, особливо державними банками та банками з іноземним капіталом та загальна активізація кредитування після шоків кризи внаслідок пандемії COVID-19.

Таку спадну динаміку по частці непрацюючих кредитів з 2018 року переломили військові події на території нашої держави. Лише за один рік війни обсяг непрацюючих кредитів зріс на 24 185 млн грн. і сягає наразі 30,44% в кредитному портфелі фізичних осіб через ведення воєнних дій на території країни, окупації частини території, великої кількості руйнувань, внутрішньо-переміщених осіб, падіння рівня доходів громадян і, відповідно, підвищення кредитного ризику через неможливість погашення позичальниками своїх зобов'язань.

Що стосується конкретно кризового періоду війни, то варто помісячно проаналізувати динаміку в зміні обсягів та частки непрацюючих кредитів і причин, що викликали ці зміни, що ілюструється рисунком 2.8.

Тож, станом на початок 2022 року, частка непрацюючих кредитів сказала 16,82% за січень місяць. Початок війни 24 лютого та введення воєнного стану було неабияким шоком для всієї економіки, не виключенням стали кредитори і позичальники фізичні особи. Різка втрата частини або в повному обсязі джерел доходу відбилась на погіршенні платоспроможності та майже унеможливила здатність позичальників вчасно та в повному обсязі розрахуватися за кредитами. Більшість банків припинили видачу нових споживчих кредитів, а для своїх вже клієнтів від березня банкам було запропоновано запуснути «кредитні канікули» для своїх позичальників, що передбачало можливість відтермінувати сплату основної

суми кредиту та/або відсотків за користування таким кредитом, ці умови кожний банк визначав самостійно.

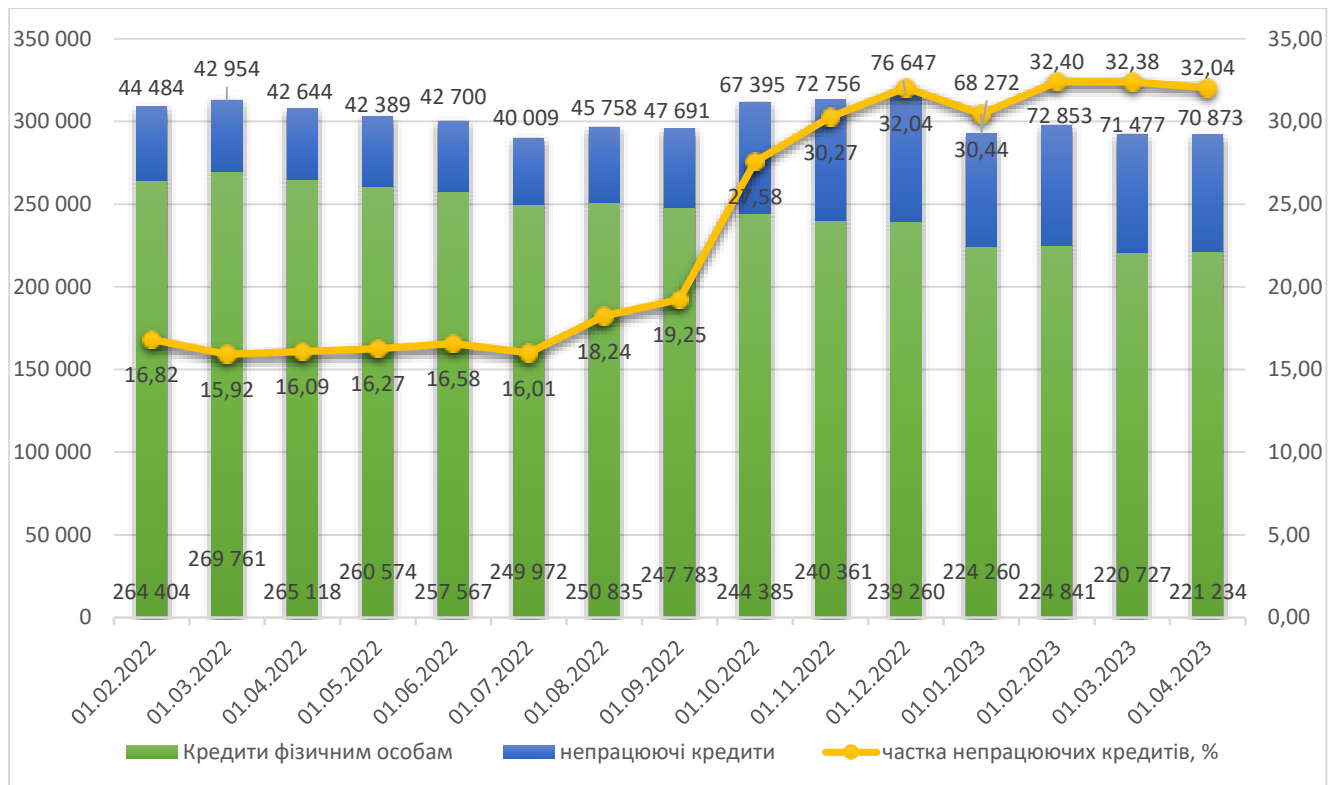

Рисунок 2.8 - Частка непрацюючих кредитів серед кредитів фізичним особам у розрізі місяців за період війни (млн грн)

Джерело: побудовано автором на основі [22]

Також кожен банк в індивідуальному порядку запроваджував додаткові заходи підтримки. Наприклад, списання частини заборгованості у разі погашення 80% і більше кредиту[46].

Таким чином завдяки цим пом'якшенням під час дії кредитних канікул перший та другий квартал 2022 року відбувалось доволі незначне збільшення частки непрацюючих кредитів фізичних осіб з 15,92 до 16,58%.

Але при цьому відбувалось істотне скорочення обсягів кредитного портфеля на 12 194 млн грн. Якість кредитного портфеля погіршилась на тлі подій, що відбувались, а особливим чином це торкнулось регіонів, які напряду зіткнулись з агресією ворога та зазнали руйнувань та пошкоджень. Деякі банки відновлювали кредитування населення, проте стандарти кредитування були високі, а рівень схвалення заявок – низький у зв'язку з погіршенням фінансового стану

позичальників і, відповідно, вищим кредитним ризиком неповернення коштів для банків.

Водночас реалізація державної програми підтримки, а саме кредитні канікули від березня 2022 року негативно позначились на доходах банків, тим самим спровокували у майже третини банків в загальному збитків на понад 6 млрд грн за перший квартал 2022 року.

Червень характеризувався низкою прийнятих важливих рішень, що напряду впливали на рівень кредитного ризику в банків. Так, в червні були прийнято рішення про припинення гнучких умов кредитних канікул від 1 липня 2022 року наказом про внесенням змін до Правил роботи банків у зв'язку з уведенням в Україні воєнного стану, затверджених постановою Правління Національного банку України № 23 «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп» від 25 лютого 2022 року [47]. Цим указом були змінені, а точніше поновлені вимоги для банків щодо оцінки рівня кредитного ризику, які були змінені від березня і дали змогу банкам надавати гнучкі умови кредитних канікул для позичальників, які частково або повністю втратили дохід та не мали змогу в повному обсязі розраховуватись по своїм зобов'язанням в цей тяжкий період через агресію російської федерації.

Також у зв'язку із суттєвими змінами в фінансових станах позичальників, як і в попередній кризовий період 2020 року Національним банком України ще від квітня було рекомендовано активно пропонувати клієнтам різні програми по реструктуризації боргу, що передбачає перегляд та зміну умов кредитування для нормалізації боргового навантаження: зміна графіку погашення, терміну, місячних виплат при наявності у позичальника аргументованих підстав до таких змін.

Можливість реструктуризації боргів було встановлено Законом України «Про фінансову реструктуризацію» та «Про споживче кредитування». Додатково в умовах воєнного стану Національним банком України був виданий Відкритий лист від 14.04.2022 року, у якому йшлося про рекомендації щодо надання позичальникам реструктуризації боргів через погіршення їхнього фінансового становища. Також в червні 2022 року Національним банком було прийнято рішення про внесення змін

до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні та зниження ваги ризику за споживчими незабезпеченими кредитами зі 150% до 100%. Завдяки цьому інструменту банкам вдалось накопичити капітал, який може бути використаний зараз для часткового покриття збитків, спричинених військовими подіями [22].

Поступово економіка починала своє відновлення після шоків перших місяців війни, що дало змогу НБУ почати поступове повернення до звичних підходів в оцінці кредитного ризику та стимулювання висвітлення банками реалістичної оцінки рівня втрат за кредитними операціями.

Таким чином з 1 липня і до кінця вересня відбувся істотний ріст частки NPL по кредитуванню фізичних осіб. З 16,01% станом на 1 липня до 27,58% станом на початок жовтня. Вважаємо основною причиною такого росту обсягів непрацюючих кредитів припинення НБУ кредитних канікул, що викликало появу простроченої заборгованості терміном понад 90 днів. Тому найбільший пік і припав якраз на вересень місяць, коли частка непрацюючих кредитів сягнула станом на 1 вересня - 19,25% або 47 691 млн грн, а вже на кінець місяця- 27,58% або 67 395 млн грн.

На ситуацію такого істотного збільшення NPL вважаємо, що також вплинули більш жорсткі вимоги до позичальника, а саме вимоги до офіційного працевлаштування та кредитна історія, таким чином найбільш складно зараз отримати кредит тим, хто втратив роботу через війну. Банки вимогливо відносяться до надійності позичальників і з великою засторогою кредитують нових клієнтів, насамперед надаючи кредити своїм клієнтам, при цьому дуже «акуратно» збільшуючи кредитний ліміт. Питання офіційного працевлаштування, офіційних стабільних доходів та кредитна історія є дуже важливим для банків з точки зору ризику неспроможності до повернення позички та нарахованих відсотків за кредитом, тому що під час війни відбулось суттєве погіршення платіжної дисципліни. І зараз це є досить болючою проблемою, адже українців із зіпсованою кредитною історією стало набагато більше [48].

Ще одним проявом реалізації кредитного ризику у війну стали наслідки після руйнування заставного майна за споживчим кредитом, що призводять до

значних втрат від кредитного ризику. Оскільки при невиконанні позичальником зобов'язань за кредитом, банк реалізовує заставне майно, питання кредитного ризику та втраченого майна внаслідок російської агресії стоїть доволі гостро.

Тому від грудня 2022 набрав чинності Закон України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України” від 01.12.2022 [49]. Дії цього закону стосуються майна, яке знищене або пошкоджене внаслідок бойових дій і не підлягає відновленню або розташоване на тимчасово окупованих територіях, де ведуться активні бойові дії.

Таким чином банкам було запропоновано в залежності від стану майна заморозити виконання зобов'язань за позикою на деякий час до отримання компенсацій за майном, або здійснити анулювання кредиту при повному знищенні майна.

Жовтень та листопад, на жаль, продовжили зростаючу тенденцію в частці непрацюючих кредитів в кредитному портфелі фізичних осіб. Станом на 01.10.2022 частка непрацюючих кредитів становила 27,58% або 67 395 млн грн., і вже за два місяці виросла до 32,04% або 76 647 млн грн. Протягом цього періоду споживчі настрої та попит населення залишались низькими через військову агресію та додатково додані перебої з електроенергією через обстріли, коли було пошкоджено близько 40% енергетичної інфраструктури України і багато підприємств змушені були обмежити свою діяльність.

Перший квартал 2023 року характеризується збільшенням частки непрацюючих кредитів в порівнянні з 2022 роком, і станом на 01.02.2023 становив 32,4% , що становить максимальний показник за час війни. Чинниками погіршення кредитного портфеля фізичних осіб, які продовжують свій вплив вважаємо: стан економічної активності населення залишається на низькому рівні, а реальні доходи продовжують падати.

Підсумовуючи, за рік і три місяці війни обсяг непрацюючих кредитів в портфелі фізичних осіб зріс на 27 99 млн грн. Загалом половина всього приросту

кредитів, що не працюють, з початку війни припадає на державні банки, близько 70% з яких складає NPL у Приватбанку, 30% всього приросту припадає на іноземні банківські групи, 20% – на українські банки з приватним капіталом[50].

В умовах високих воєнних ризиків та невизначеності очікування НБУ щодо втрат кредитного портфеля та кредитних ризиків внаслідок кризи, яка утворилась через повномасштабне вторгнення оцінюються у щонайменше 20% вартості кредитного портфеля. Однак, за сприятливих умов банки планують пом'якшувати умови та розширювати кредитування населення.

2.3. Проблеми та напрями розвитку споживчого кредитування в Україні

Не зважаючи на активізацію кредитної діяльності після кризи COVID-19 повномасштабне вторгнення ввело суттєві корективи та додало проблем банківському сектору. Впровадження воєнного стану болуче відобразилось на різних сферах економіки, в тому числі на банківському секторі. Очікування банків стосовно подальшого розвитку споживчого кредитування формуються під впливом подій, що відбуваються зараз та пов'язаних з ними обмежувальних заходів.

Оскільки кредитування є дуже вразливим до політичних та фінансово-економічних криз, ситуація, що виникла в країні з початком 2022 року призвела до підвищення ризиків, створення нових та погіршення вже існуючих проблем в споживчому кредитуванні.

Зменшення або повна втрата доходів, зниження платоспроможного попиту на споживчі товари і послуги, підвищення цін на ці товари та послуги, руйнування майна, невизначеність населення щодо майбутнього створили виклики як для кредиторів так і для позичальників, відбувається негативна динаміка зростання простроченої заборгованості.

По-перше, через низьку платоспроможність позичальників відбулось погіршення кредитних портфелів банків, що в свою чергу спричинило підвищення

кредитного ризику. Він є ключовою проблемою для прибутковості банків, адже прогнозується, що втрати внаслідок війни можуть зрости до 30% кредитного портфеля. Проблема щодо кредитного ризику існувала в банках і до війни, а саме щодо методів управління ним. Банки часто здійснюють недостатню та неналежну оцінку кредитоспроможності клієнта, що призводить до збільшення частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі банку. Посилення кредитних стандартів в період війни виправдане складністю оцінки платоспроможності позичальників та великою невизначеністю з приводу їхніх майбутніх доходів та здатності обслуговувати кредити [51, с. 29].

Українців із зіпсованою кредитною історією стало набагато більше. Відбулись деякі зміни в налаштуваннях скорингових систем, за допомогою яких банки визначають, чи можна видавати кредит позичальнику та на яку суму. Банки підвищили мінімальні бали схвалення кредитної заявки і оскільки скорингові системи оцінюють багато різних параметрів, неможливо визначити, чому саме клієнт, що до війни міг отримати позику, тепер отримує відмову [52].

По-друге, оскільки споживчий кредит є дуже ризиковим, банки та переважно небанківські установи, щоб компенсувати це встановлюють високі процентні ставки. Взагалі тенденція щодо високих процентних ставок, особливо при онлайн кредитуванні фінансовими компаніями є дуже проблемною і вимагає вирішення. Через свою спрощену процедуру отримання, відсутність отримання довідок, необов'язковість підтвердження платоспроможності онлайн кредитування стало не лише зручним інструментом для покриття непередбачених витрат, але й джерелом серйозних проблем, адже фінансові компанії встановлюють ставки за такими кредитами в декілька тисяч відсотків річних, в той час як звичайні банківські кредити мають ставку в межах 50-60 відсотків [53]. Такі кредити в переважній кількості видаються уразливим верствам населення, які часто не усвідомлюють наслідків своїх дій. Тобто, вони пропонують "миттєве вирішення" фінансових проблем малозабезпеченим громадянам, особам без постійного доходу, студентам і т.д. Тому постає ще одна проблема, що стосується фінансової грамотності громадян, які не усвідомлюють реальні можливі наслідки таких угод.

Змінами в Законі № 1734-VIII «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 Національний банк ввів вимогу банкам щодо розкриття інформації по процентним ставкам, прозорим умовам кредитування. Таким чином банки в цілому, не зважаючи на прогалини, намагаються виконувати ці вимоги. Натомість небанківські установи можуть зловживати довірою населення за рахунок його недостатньої фінансової грамотності. Фінансовим компаніям вдається приховати реальну вартість кредиту для того щоб привабити більшу кількість клієнтів. Це відбувається шляхом додаткових комісій і платежів, про які позичальнику не повідомляється в процесі укладання договору, як результат-особа, що взяла кредит повинна виплачувати більшу суму, ніж очікувано.

Недостатня фінансова грамотність населення України, незахищеність інтересів стає причиною негативних наслідків. Через свою необізнаність та недостатню поінформованість багато людей можуть укладати кредитні угоди, не повністю розуміючи їх умови, включаючи процентні ставки, платіжні графіки, комісії, страховку та інші додаткові витрати. Необізнаність населення щодо своїх обов'язків та прав, щодо фінансових ризиків може призводити до фінансових труднощів і навіть до зниження здатності погасити кредит.

Тому пропозиції щодо вдосконалення споживчого кредитування в Україні та вирішення виявлених проблем можна виділити такі:

- вдосконалення бази законодавчого регулювання споживчого кредиту, особливо стосовно небанківських кредитних установ;
- підвищення захищеності позичальників та забезпечення отримання ними повної інформації щодо реальних ставок за споживчими кредитами;
- перегляд умов кредитування для різних сегментів клієнтів відповідно до їхнього фінансового стану та кредитної історії;
- вдосконалення системи ризик-менеджменту по управлінню кредитним ризиком та приділення належної уваги оцінці кредитоспроможності позичальника шляхом кредитного скорингу та впровадження нових методик оцінки у свою роботу;

- створення резервів під проблемну заборгованість як один із найефективніших методів протидії кредитному ризику;
- підвищення інноваційності та технологічності наданих продуктів для клієнтів шляхом пошуків нових рішень та вдосконалення існуючих кредитних продуктів.

Подальші напрями активізації та розвитку споживчого кредитування залежать від вирішення наявних проблем, викликаних як війною, так і передкризовим періодом. В умовах високих воєнних ризиків та невизначеності і банки, і населення досить обережно підходять до кредитування: банки кредитують, в основному, постійних клієнтів, населення скорочує споживання, економлячи гроші.

Однак, за сприятливої ситуації напрями розвитку споживчого кредитування будуть залежати від дій банків щодо пом'якшення умов кредитування та розширення можливостей кредитування населення в разі поживлення макроекономічної ситуації, підвищення доходів громадян та покращення споживчого попиту.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження споживчого кредитування сформулюємо ряд висновків, що вирішують основні завдання поставленої мети:

1. У ході дослідження визначено, що ефективне функціонування споживчого кредиту в банківській системі є надзвичайно важливим, так як споживчий кредит має значний вплив на фінансові результати діяльності банків та на життєвий рівень населення країни, бо дозволяє задовільнити його важливі споживчі потреби.

2. Вивчення економічного змісту споживчого кредиту дало змогу запропонувати трактування його значення як кредиту, що надається банками та небанківськими кредитно-фінансовими установами фізичним особам в національній валюті з метою придбання споживчих товарів та послуг та який не пов'язаний з підприємницькою діяльністю.

3. Було з'ясовано, що не існує єдиної визнаної класифікації споживчого кредиту, тому запропоновано класифікацію споживчих кредитів залежно від принципу кредитування, таких як цільовий характер, строковість, платність, забезпеченість, поверненість. Це дозволило точніше охарактеризувати, конкретизувати споживчий кредит та здійснити поділ за різними ознаками, притаманними тому чи іншому принципу.

4. Розглянуто особливості організації банківського кредитування на споживчі потреби та визначено, що процес банківського споживчого кредитування являє собою певний механізм, або комплекс пов'язаних між собою заходів, що поділяється на чотири етапи, що розпочинаються з одержання кредитної заявки до погашення позичальником кредиту. Охарактеризовано кожний етап.

5. Аналіз структури кредитного портфеля банківської системи свідчить, що більше $\frac{3}{4}$ кредитних операцій банків займає кредитування юридичних осіб. Проте, за період 2018-2022 рр. відбулося поступове посилення значимості кредитування фізичних осіб. В той же час, питома вага кредитів, наданих юридичним особам

зменшується з 82,14% у 2018 р. до 77,34% у 2022 р. , а питома вага кредитів, наданих органам державної влади росте з 0,26% до 2,39% у 2022 році.

6. Проаналізовано стан банківського споживчого кредитування в Україні за 2018-2022 р.р. З'ясовано, що розвиток кредитування фізичних осіб був хвилеподібним із кризовими моментами пандемії та початком війни. Загальне дослідження процесів банківського кредитування населення в Україні свідчить про його нерівномірний розвиток. Досліджуючи темпи з якими змінювалися обсяги кредитів фізичним особам, відбуваються суттєві коливання протягом періоду. Поштовх зростання споживчого кредитування у 2018 році полягає у площині сформованої у населення впевненості щодо обслуговування боргу та відкладеного, в попередні роки, попиту на товари та послуги. Підґрунтями більшої впевненості стали поступове зростання доходів населення, зниження рівня інфляції, стабілізація курсу національної валюти.

7. Спостерігається тренд збільшення частки споживчих кредитів з 63,60% у 2018 р. до 80,56% у 2022 р., або на 16,96 п.п. Щодо частки кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, то вона щорічно зменшувалася з 18,65% у 2018 р. до 9,23% у 2022 р., тобто вдвічі – на 9,42 п.п. Частка іпотечних кредитів також зменшилася з 17,75% у 2018 р. до 10,20% у 2022 р., або на 7,55 п.п. Аналіз обсягів автокредитування свідчить про те, що 2018-2021 р.р відбувалось збільшення обсягів наданих автокредитів, лідерами є Credit Agricole, Ощадбанк та Кредобанк. А за підсумками 2022 року з початком війни, населення не було готове до покупок авто, втім попит на автокредити поступово зростає, попри воєнні події присутня істотна частина платоспроможних громадян, які купують авто різних цінових сегментів товарів тривалого вжитку трьома банками лідерами, що видають близько 80% всіх автокредитів було надано кредити на авто на суму 4,4 млрд грн.

Іпотечне кредитування має тенденцію до зменшення, та завдяки державним програмам поступово відновлюється після шоків війни. Виявлено, що кредити на вторинному ринку нерухомості займають домінуючі позиції, близько 80% у 2019 році, та 94% у 2022 році.

В контексті наданих споживчих кредитів обсяг у розрізі строковості найбільшу частку займають короткострокові кредитів, які демонструють збільшення до 2022 року, але станом на 2022 відбувається стрімке падіння середньострокових кредитів та менш активне зниження обсягів наданих короткострокових та довгострокових кредитів.

8. Проаналізовано тенденцію зміни процентних ставок, що є показником загального рівня кредитування. Розглядаючи ставки в гривні, присутній загалом високий рівень процентів за споживчими кредитами, значення коливається близько 30%. Спадна динаміка щодо кредитних процентних ставок спостерігається протягом аналізованого періоду, але дуже незначна, що пояснюється кредитними ризиками з боку позичальників та бажанням банків застрахувати ці ризики, закладаючи їх у процентні ставки за споживчими кредитами. Процентна ставка в доларах та євро характеризується достатніми коливаннями протягом періоду.

9. Виявлено та досліджено кредитний ризик як основний при кредитуванні на споживчі потреби. Протягом періоду 2018 року - початку 2022 року відбувається спадна динаміка в частці непрацюючих кредитів фізичних осіб. Займаючи майже половину кредитного портфеля у 2018 році, вже у 2019 він сягнув 34,11%, тобто майже третину і станом на 2021 рік дорівнював 16,8% або 43 210 млн грн. За рік війни обсяг непрацюючих кредитів зріс на 24 185 млн грн. і сягає 30,44% в кредитному портфелі фізичних осіб через ведення воєнних дій на території країни, окупації частини території, великої кількості руйнувань, внутрішньо-переміщених осіб, падіння рівня доходів громадян і, відповідно, підвищення кредитного ризику через неможливість погашення позичальниками своїх зобов'язань.

10. Помісячний аналіз простроченої заборгованості протягом 2022 року Свідчить про поступовий ріст обсягів та частки прострочених кредитів в кредитному портфелі фізичних осіб.

11. Виділено основні проблеми банківського споживчого кредиту як Негативна динаміка зростання простроченої заборгованості через низьку платоспроможність позичальників; високі ставки за кредитами у фінансових

установах, недотримання ними вимог щодо розкриття реальної вартості та умов кредиту; недостатня фінансова грамотність населення України, незахищеність інтересів; недостатньо ефективні методи оцінки кредитоспроможності позичальника для виявлення кредитного ризику, прогалини в системі ризик-менеджменту.

12. Для вирішення цих проблем запропоновано: вдосконалення бази законодавчого регулювання споживчого кредиту, особливо стосовно небанківських кредитних установ; підвищення захищеності позичальників та забезпечення отримання ними повної інформації щодо реальних ставок за споживчими кредитами; перегляд умов кредитування для різних сегментів клієнтів відповідно до їхнього фінансового стану та кредитної історії; вдосконалення системи ризик-менеджменту по управлінню кредитним ризиком та приділення належної уваги оцінці кредитоспроможності позичальника шляхом кредитного скорингу та впровадження нових методик оцінки у свою роботу; створення резервів під проблемну заборгованість як один із найефективніших методів протидії кредитному ризику; підвищення інноваційності та технологічності наданих продуктів для клієнтів шляхом пошуків нових рішень та вдосконалення існуючих кредитних продуктів

Загалом сучасний етап розвитку банківської системи відіграє важливу роль у загально-економічному розвитку країни в цілому. Стійка та ефективна кредитна політика банків є надзвичайно важливою, бо загалом забезпечує економічну стабільність та добробут в країні.

Реалії, які склались після початку повномасштабного вторгнення є викликом для банків і ефективна політика банків стосовно споживчого кредиту є надзвичайно важливою в цей час. За сприятливої ситуації напрями розвитку споживчого кредитування будуть залежати від дій банків щодо пом'якшення умов кредитування та розширення можливостей кредитування населення в разі погавлення макроекономічної ситуації, підвищення доходів громадян та покращення споживчого попиту.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Міщенко В.І. Банківські операції: підручник / [В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янська, О.Г. Коренєва.] 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 796 с.
2. Етимологічний словник української мови: у 7 т. [Ред. О.С. Мельничука, В.Т. Коломійця, Т.Б. Лукінової]. К.: Наукова думка, 1989. 553 с.
3. Про споживче кредитування: Закон України: за станом на 15 листопада 2016 р. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України. 2017. №1. Ст.2.
4. Гроші та кредит: підручник / [Савлук, А. М. Мороз, І.М. Лазепко та ін.]; за ред. М. І. Савлука. Київ: КНЕУ, 2011. 589 с.
5. Ковальчук А.Т. Банківський кредит: правові засоби повернення. Київ: Знання, 2011. 150 с.
6. Кудряшов С.В. Споживчий банківський кредит в Україні: ресурсне забезпечення та ефективність. Ірпінь: Гроші, фінанси, кредит, 2007. 19 с.
7. Івасів Б.С. Гроші та кредит: підручник. Тернопіль: Карт-бланш, 2008. 528 с.
8. Чайковський Я.І. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку банківського споживчого кредитування в Україні. *Економічний аналіз*. 2017. Том 27. № 1. С.156-163.
9. Банківська система України: навч. посіб. / [С. В. Мочерний, Л. С. Тришак.]; за заг. ред. С.В.Мочерного. Львів: Тріада плюс, 2004. 304 с.
10. Вовчак О. Д., Антонюк О. І. Споживче кредитування в Україні: сучасний стан та тенденції розвитку в умовах фінансово-економічної нестабільності. *Європейські перспективи*. 2016. Вип. 2. С. 148-157.
11. Банківська енциклопедія / [С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова]. Київ: ЦНД НБУ «Знання», 2011. 504 с.
12. Великий Ю.М., Сухомлин М.О. Особливості споживчого кредитування банками фізичних осіб в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 31. С. 148-152.

- 13.Нікольчук Ю. Перспективи розвитку споживчого кредитування в Україні в сучасних умовах. *Modeling the development of the economic system*. 2022. №2. С. 115–120.
- 14.Прилуцький А.М. Особливості банківського споживчого кредитування в Україні в умовах бізнес-середовища. *Polish journal of science*. 2019. № 22. С.26-40.
- 15.Прилуцький А. М., Пахалюк Л. В. Споживче кредитування в Україні та його особливості. *Ефективна економіка*. 2019. № 11.
- 16.О.Дубчак. Актуальні проблеми підвищення ефективності споживчого кредитування. *Світ фінансів*. 2011. Вип. 4. С. 47-52.
- 17.А.П.Кондратюк Аналіз впливу споживчого кредитування на економіку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. №16. С. 56-60.
- 18.Банківські операції: підручник / [А.М. Мороз, М.І. Савлук М.Ф. Пуховкіна та ін.]; за заг. ред. А.М. Мороза. Київ: КНЕУ, 2000. 384с.
- 19.Бублик Л.Я. Ефективність реалізації організаційно-економічного механізму регулювання кредитної діяльності на споживчому ринку України. *Агросвіт*. 2017. №22. С. 53-59.
- 20.Алескерова Ю. В. Особливості розвитку споживчого кредитування в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27(2). С. 87-92.
- 21.Несен О.В. Споживче кредитування в Україні. *ЛЮГОΣ. Мистецтво наукової думки*. 2018. №1. С. 42-43.
- 22.Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (Дата звернення: 21.03.2023).
- 23.Охрименко І. Б. Необхідність та напрями удосконалення регулювання споживчого кредиту в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 16(2). С. 46-50.
- 24.«Безвідсоткові кредити» скасовуються: банки в Україні поміняють деякі правила» URL: <https://news.dtki.ua/finance/bank-system/60698-bezvidsotkovi-krediti-skasovuiutsia-banki-v-ukrayini-pominiaiut-deiaki-pravila> (Дата звернення 23.03.2023).

25. Про затвердження Змін до Правил розрахунку банками України загальної вартості кредиту для споживача і реальної річної відсоткової ставки за договором про споживчий кредит: Постанова НБУ: за станом 11 червня 2021р. Офіц. Вид. Відомості Верховної Ради України. 2021. №48.
26. Основні етапи процесу кредитування. URL:<https://osvita.ua/vnz/reports/bank/19754/> (Дата зверення:10.04.2023).
27. Кредит і банківська справа: підручник / [О.Д. Вовчак, Н.М. Руцишин, Т.Я. Андрійків.]; за заг. ред О.Д.Вовчак. Київ: Знання, 2008. 564с.
28. Гладинець Н.Ю. Кредитний ризик комерційних банків та методи його мінімізації. *Економіка і суспільство*. 2017. №13. С.1060-1064.
29. Волкова Н.І. Концептуальні підходи щодо вдосконалення кредитування споживчих потреб населення. *Економіка і організація управління*. 2016. №4 (24). С. 143-152.
30. Бондар О.П. Банківське споживче кредитування населення *Науковий вісник: Фінанси банки, інвестиції*. 2009. №4. С. 68-83.
31. Менші прибутки та списані кредити: як банки пережили турбулентний 2020-й URL:<https://voxukraine.org/menshi-pributki-ta-spisani-krediti-yak-banki-perezihili-turbulentnij-2020-j> (Дата зверення 10.04.2023).
32. Банки та фінансові компанії: чи є різниця, де брати кредит? URL: <https://hromadske.radio/podcasts/osobysti-finansy-znaiu-ta-rozumiiu/banky-ta-finansovi-kompanii-chy-ie-riznytsia-de-braty-kredyt> (Дата зверення 10.04.2023).
33. Що буде зі споживчим кредитуванням в 2021 році: думки експертів URL: <https://banker.ua/uk/projects/spozhivche-kredituvannya-v-2021-roci/> (Дата зверення 11.04.2023).
34. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України: за станом на 29 травня 2020 р. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 17. Ст.106.

35. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України: Відомості Верховної Ради України. 2020. № 18. ст.123.
36. Кредитні канікули: як відтермінувати платежі URL: <https://suspilne.media/129022-kreditni-kanikuli-ak-vidterminuvati-platezi/> (Дата звернення 13.04.2023).
37. Аналітики порахували кількість безробітних в Україні та падіння доходів населення у 2022 році. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/analitiki-porakhuvali-kilkist-bezrobitnikh-v-ukrajini-ta-padinnja-dokhodiv-naselennja-u-2022-rotsi.html> (Дата звернення 13.04.2023).
38. Авто в кредит: скільки треба переплатити за мрію на колесах URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/08/20/677079/> (Дата звернення 23.04.2023).
39. Ставки за іпотечними кредитами URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/Stavki-za-ipotechnimikreditami-prodovzhili-znizhuvatisya-u-sichni-rezultati-opituvan-bankiv> (Дата звернення 23.04.2023).
40. Д.М.Гладких. Активізація залучення довгострокових вкладів населення як джерела ресурсів для довгострокового кредитування. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2021. С.1-9.
41. Шаповал О.А. Система управління ризиком споживчого кредитування *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. №2(15). С.40-50.
42. Гладинець Н.Ю. Кредитний ризик комерційних банків та методи його мінімізації. *Економіка та суспільство*. 2017. №13. С. 1060-1064.
43. Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Положення НБУ: за станом на 30 червня 2016. № 351.
44. Охрименко І.Б. Проблемна кредитна заборгованість фізичних осіб у банках України та заходи її зменшення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №20. С. 879-884.

45. Про особливості застосування вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями у зв'язку із запровадженням обмежувальних заходів: Постанова Правління НБУ: за станом на 26 березня 2020 року. №39.
46. Кредити та іпотека під час війни URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/19/689328/> (Дата звернення 23.04.2023).
47. Про внесення змін до Правил роботи банків у зв'язку з уведенням в Україні воєнного стану: Постанова НБУ: за станом від 25 лютого 2022 року. № 23.
48. Кредити під час війни: як позичити кошти з розумом URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/krediti-v-ukrajini-2023-yak-pozichiti-koshti-z-rozumom-12225132.html> (Дата звернення 23.04.2023).
49. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: Закон України: за станом 1 грудня 2022р. Офіц. вид. відомості Верховної Ради України, 2011. р., № 13-17. Ст. 112.
50. Якість кредитного портфеля банків суттєво погіршилася, в антилідерах – фізособи URL: <https://thepage.ua/ua/economy/stan-kreditnogo-portfelya-bankiv-na-1-kvitnya-2023-roku> (Дата звернення 24.04.2023).
51. Звіт про фінансову стійкість НБУ. Грудень 2022 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4 (Дата звернення 24.04.2023).
52. Кредити під час війни: як позичити кошти з розумом URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/krediti-v-ukrajini-2023-yak-pozichiti-koshti-z-rozumom-12225132.html> (Дата звернення 24.04.2023).
53. Відповідальне кредитування: як не потрапити на гачок "швидких грошей" і змусити фінустанови краще оцінювати ризики URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/vidpovidalne-kredituvannya-yak-ne-potrapiti-na-gachok-shvidkih-groshey-i-zmusiti-finustanovi-krashche-ocinyuvati-riziki-12249108.html> (Дата звернення 26.04.2023).

- 54.Українці розkupовують авто в кредит: причина.
URL: <https://autotheme.info/news/194470-ukrayintsi-rozkupovuyut-avtomobili-v-kredit-prichina.html>_(Дата звернення 08.06.2023).
- 55.Про захист прав споживачів: Закон України: за станом на 12 травня 1991р. Офіц. від. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 30, ст.379.
- 56.Цивільний кодекс України: за станом 16 січня 2003р. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.
- 57.Про банки і банківську діяльність: Закон України: за станом на 07 грудня 2000р. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст.30.
- 58.Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України: за станом на 12 липня 2001р. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 1, ст. 1.
- 59.Про організацію формування та обігу кредитних історій: Закон України: за станом на 23 червня 2005 р. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 32, ст.421.
60. Про заставу: Закон України: за станом на 02 жовтня 1992р. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 47, ст.642.
61. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України: за станом на 15. березня 2022 р. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України, 2011 р., №№ 13-17, ст. 112.
- 62.Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп: Постанова НБУ: за станом на 25 лютого 22. №23.
- 63.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо споживчих кредитів, наданих в іноземній валюті: Закон України: за станом на 13 квітня 2021р.

ДОДАТКИ

Додаток А

Обсяг наданих споживчих кредитів за 2018-2022 рр. у розрізі строків погашення
млн грн.[22]

	до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років
2018	69 734	49 171	32 719
2019	89 156	59 853	24 693
2020	88 391	58 937	23 391
2021	114 519	76 763	22 852
2022	111 799	53 128	21 884